

MYKOLO ROMERIO UNIVESITETO
TEISĖS FAKULTETO
TARPTAUTINĖS IR EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS KATEDRA

SONATA KORIAGINAITĖ
TARPTAUTINĖS ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGOS PROGRAMA

TEMA
**ŽMOGAUS TEISIŲ IR PAGRINDINIŲ LAISVIŲ APSAUGOS KONVENCIJA
EUROPOS SĄJUNGOS TEISINĖJE SISTEMOJE**
Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė -
Doc. dr. Inga Daukšienė

Vilnius, 2012

TURINYS

ĮVADAS	3
1. ŽMOGAUS TEISIŲ IR PAGRINDINIŲ LAISVIŲ APSAUGOS KONVENCIJOS VIETA EUROPOS SĄJUNGOS TEISINĖJE SISTEMOJE IKI 2009 M. LISABONOS SUTARTIES	7
1.1. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija kaip bendrųjų teisės principų įkvėpimo šaltinis.....	7
1.2. Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikos žmogaus teisių apsaugos srityje atitikties problema.....	13
1.3. Ekvivalentinės apsaugos doktrina kaip Strasbūro ir Liuksemburgo teismų jurisprudencinio bendradarbiavimo pagrindas	16
2. ŽMOGAUS TEISIŲ IR PAGRINDINIŲ LAISVIŲ APSAUGOS KONVENCIJOS VIETA EUROPOS SĄJUNGOS TEISINĖJE SISTEMOJE PO LISABONOS SUTARTIES ĮSIGALIOJIMO: EUROPOS SĄJUNGOS PAGRINDINIŲ TEISIŲ CHARTIJOS IR KONVENCIJOS SANTYKIO PROBLEMATIKA.....	20
3. EUROPOS SĄJUNGOS PRISIJUNGIMAS PRIE ŽMOGAUS TEISIŲ IR PAGRINDINIŲ LAISVIŲ APSAUGOS KONVENCIJOS	25
3.1. Europos Sąjungos prisijungimo prie Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos poreikis	25
3.2. Labiausiai ginčytini teisiniai ir procesiniai prisijungimo klausimai.....	31
3.3. Prisijungimo sutarties projektas: žvilgsnis link efektyvesnio Europos Sąjungos žmogaus teisių apsaugos mechanizmo?	41
3.4. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos statuso pokyčiai Europos Sąjungos teisinėje sistemoje.....	50
IŠVADOS.....	53
SANTRAUKA	55
SUMMARY	56
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	58

IVADAS

Temos aktualumas ir problematika.

1950 m. lapkričio 4 d. pasirašyta Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau – Europos žmogaus teisių konvencija arba EŽTK), priimta regioniniu Europos lygiu – pirmoji tarptautinė sutartis, kurioje buvo kodifikuotos žmogaus teisės ir kurioje pirmą kartą įtvirtinta individualios peticijos teisė.¹ Taigi, šio dokumento pagalba buvo sukurta ypatinga regioninė žmogaus teisių apsaugos sistema. Iki tol nebuvo efektyvaus tarptautinio mechanizmo, suteikusio privatiems asmenims galimybę ginti pažeistas teises. EŽTK nuostatų vykdymo kontrolę atlieka pirmasis žmogaus teisių apsaugos teismas - Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau - Strasbūro teismas arba EŽTT). Jo sprendimai lemia EŽTK nuostatų interpretavimo ribas ir daro didelę įtaką Europos teisės formavimui bei plėtrai žmogaus teisių srityje, įskaitant ir Europos Sąjungos (toliau – ES) teisinę sistemą.

Savo ruožtu ES, kaip tarptautinė organizacija, sukūrė atskirą teisinę tvarką su Europos Sąjungos Teisingumo Teismu (toliau – Liuksemburgo teismas arba ESTT) Liuksemburge priešakyje. Nors ES remiasi pagarba pagrindinėms žmogaus teisėms, kurių laikymąsi užtikrina ESTT, EŽTK ir jos teisinis mechanizmas nėra oficialiai taikomas ES teisės aktams, kadangi Europos žmogaus teisių konvencija sukuria pareigas tik jos dalyvėms (t. y. šiuo metu – ją ratifikavusioms valstybėms). Ši nuostata numatyta Konvencijos 59 straipsnyje ², kuriame teigiama, kad Konvenciją gali pasirašyti valstybės Europos Tarybos (toliau – ET) narės ir ji turi būti ratifikuota. Tą būtina pabrėžti, nes tai itin svarbu kalbant apie būsimą Europos Sąjungos, kaip tarptautinės organizacijos, prisijungimą, kuris gali būti laikomas išimtinu ir istoriniu, prie Europos žmogaus teisių konvencijos sistemos.

Nors ES šiuo metu nėra EŽTK šalis, tai netrukdo Liuksemburgo teismui remtis EŽTK ir Strasbūro teismo praktika savo sprendimuose, o Europos Sąjungai pripažinti EŽTK svarbą savo Sutartyse. Tai rodo ypatingą šios tarptautinės sutarties reikšmę. Nors kita vertus, visos ES valstybės narės yra taip pat ir EŽTK šalys, jos įpareigojamos laikytis EŽTK, net jei jos taiko arba įgyvendina ES teisę. Taigi, valstybės narės, be kitų tarptautinių dokumentų žmogaus teisių srityje, yra įsipareigojusios tiek Europos Tarybai, tiek Europos Sąjungai. Tokia situacija įneša painiavos ir neapibrėžtumo Europos žmogaus teisių apsaugos sistemoje, kas galiausiai atsakingas už EŽTK

¹ Vadapalas V. Tarptautinė teisė. - Vilnius: Eugrimas, 2006. P. 277.

² Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolais Nr. 11 ir Nr. 14 // Valstybės žinios. 2011, Nr. 156-7390.

įtvirtintų teisių pažeidimą. Tokia situacija, be kita ko, neužtikrina nuoseklaus žmogaus teisių nuostatų aiškinimo ir interpretavimo, kas savo ruožtu trukdo siekti efektyvesnės žmogaus teisių apsaugos Europoje.

Šiame darbe daugiausia dėmesio bus skiriama dviem teisinėms sistemoms – EŽTK pagrindu sukurtai žmogaus teisių apsaugos sistemai ir Europos Sąjungai bei nagrinėjamas klausimas dėl EŽTK, kaip ypatingo žmogaus teisių apsaugos dokumento, vietos ES teisinėje sistemoje, šio dokumento daromos įtakos ES žmogaus teisių apsaugos mechanizmui. Bus analizuojamas buvęs ir galimas šių dviejų grandžių teisminių institucijų bendradarbiavimas bei jų teisinio santykio klausimas. Tai galima laikyti principiniu šių dienų diskusijų objektu, kalbant apie šių dviejų tarptautinių sistemų tolesnį bendradarbiavimą, kuris ypač svarbus, siekiant veiksmingesnės ir darnesnės žmogaus teisių apsaugos abiejų sistemų pagrindu, tačiau nedubliuojant funkcijų. Šiuos probleminius aspektus būtina aptarti siekiant atsakyti į pagrindinį šio darbo klausimą, ar esama EŽTK padėtis ES teisinėje sistemoje užtikrina efektyvią žmogaus teisių apsaugą Europoje, ar visgi ES prisijungimas prie Europos žmogaus teisių konvencijos sustiprintų žmogaus teisių apsaugą ir jų gynimo mechanizmą Europoje.

Europos žmogaus teisių konvencijos pagrindu sukurtos žmogaus teisių apsaugos sistemos ir ES teisinės sistemos analizei skirta nemažai Lietuvos ir užsienio autorių darbų, kuriuose galima rasti ir nagrinėjamų klausimų apie šių teisinių sistemų sąveikos problematiką, tačiau iki šiol pasigendama darbų, analizuojančių išimtinai EŽTK įtaką ES žmogaus teisių apsaugai, ES teisės ir Europos žmogaus teisių konvencijos teisinio santykio klausimus, bei būsimą žmogaus teisių gynimo mechanizmą Europos Sąjungoje su EŽTK priešakyje. Šis klausimas ypač aktualus šiuo metu, kada Europos Sąjungos teisinėje sistemoje vyksta svarbūs pokyčiai – po daugiau nei 30 metų diskusijų pagaliau sukurti teisiniai prisijungimo prie EŽTK pagrindai ir tik laiko klausimas, kada ši organizacija taps pilnateise Konvencijos šalimi.

Darbo tikslas.

Išanalizuoti buvusią, esamą bei būsimą EŽTK vietą ES žmogaus teisių apsaugos teisinėje sistemoje, įvertinti šio dokumento įtaką ES žmogaus teisių apsaugos mechanizmui.

Darbo uždaviniai.

1. Atlikti sisteminę ES pirminės teisės bei ESTT jurisprudencijos dėl žmogaus teisių apsaugos analizę.
2. Remiantis EŽTT jurisprudencija išanalizuoti EŽTT poziciją ES žmogaus teisių apsaugos atžvilgiu bei EŽTT išvystytą ekvivalentinės apsaugos doktriną.
3. Išanalizuoti EŽTK ir ES pagrindinių teisių chartijos santykio problematiką.

4. Apibendrinti ir susisteminti esamus Europos žmogaus teisių apsaugos sistemos trūkumus bei aptarti ES prisijungimo prie EŽTK poreikį.

5. Remiantis prisijungimo sutarties projektu išnagrinėti būsimą žmogaus teisių apsaugos mechanizmą Europos Sąjungoje ir galimus jo probleminius aspektus.

Darbo hipotezė.

Dabartinė EŽTK padėtis ES teisinėje sistemoje neužtikrina efektyvios ir nuoseklios žmogaus teisių apsaugos Europoje, todėl ES prisijungimas prie Europos žmogaus teisių konvencijos sustiprintų žmogaus teisių apsaugą ir jų gynimo mechanizmą Europoje.

Tyrimo objektas.

Europos žmogaus teisių konvencija Europos Sąjungos žmogaus teisių apsaugos sistemoje ir žmogaus teisių apsaugos mechanizmas Europos Sąjungai prisijungus prie EŽTK.

Tyrimo dalykas.

Strasbūro ir Liuksemburgo teismų jurisprudencija, Europos Sąjungos pirminė teisė, Europos žmogaus teisių konvencija, Lietuvos ir užsienio autorių bei teisininkų moksliniai straipsniai, nuomonės, rekomendacijos, ES institucijų ataskaitos ir kiti tarptautiniai dokumentai, susiję su žmogaus teisių apsauga.

Tyrimo metodai.

Darbe naudojami mokslinės literatūros ir dokumentų analizės, loginis ir sisteminis, istorinis, lyginamasis mokslinio tyrimo metodai.

Darbe naudojami šaltiniai.

Pagrindiniai darbo šaltiniai yra ESTT ir EŽTT praktika, ES teisės aktai, susiję su žmogaus teisių apsauga, Europos žmogaus teisių konvencija, remtasi Lietuvos ir užsienio autorių ir teisininkų, tokių kaip D. Jočienė, M. Anciuvienė, S. Katuoka, L. Šaltinytė, F.G. Jacobs, O. de Schutter, T. Lock, P. van Dijk ir kt. moksliniais darbais, straipsniais, nuomonėmis bei įvairių ES institucijų ataskaitomis žmogaus teisių klausimais.

Darbo struktūra.

Darbą sudaro trys dalys, jos suskirstytos skyriais. Pirmojoje dalyje analizuojama EŽTK vieta Europos Sąjungoje iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo, kurią sąlyginai galima išskirti į oficialią padėtį, numatytą ES Sutartyse, ir praktinę – numatytą ESTT jurisprudencijoje. Taip pat apžvelgiamas Liuksemburgo ir Strasbūro teismų neišvengtas skirtingas teisių aiškinimas ir to pasekoje EŽTT išvystyta ekvivalentinės apsaugos doktrina kaip galimas abiejų sistemų teismų jurisprudencinio bendradarbiavimo pagrindas. Antrojoje dalyje aptariama EŽTK vieta ES po Lisabonos sutarties, įsigaliojus ES pagrindinių teisių chartijai. Analizuojamas šių dviejų pagrindinių

žmogaus teisių apsaugos dokumentų santykis. Trečioji dalis skirta ES prisijungimo prie EŽTK poreikiui ir niuansams išanalizuoti bei apžvelgti būsimą žmogaus teisių gynimo mechanizmą Europoje su EŽTK priešakyje.

1. ŽMOGAUS TEISIŲ IR PAGRINDINIŲ LAISVIŲ APSAUGOS KONVENCIJOS VIETA EUROPOS SĄJUNGOS TEISINĖJE SISTEMOJE IKI 2009 M. LISABONOS SUTARTIES

1.1. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija kaip bendrųjų teisės principų įkvėpimo šaltinis

Principą, kad Europos Sąjungos teisė užtikrina žmogaus pagrindines teises kaip bendruosius teisės principus, įtvirtino ESTT (anksčiau – ETT)³ savo praktikoje. ESTT praktikoje susiformavo nerašytas žmogaus teisių katalogas, kuriam pamažu suteiktas teisinis pagrindas ir Europos Bendrijų steigimo sutartyse.⁴ Pirmas veiksnys, paskatinęs ESTT paskelbti, kad pagrindinės teisės yra ES teisinės sistemos dalis buvo valstybių narių nepasitenkinimas ES nevykdoma žmogaus teisių apsaugos politika, o tai savo ruožtu kėlė grėsmę ES teisės viršenybės principui. Valstybių narių vertinimu, atsižvelgiant į ESTT praktiką dėl žmogaus teisių apsaugos, ES teisė buvo nesuderinama su valstybių konstitucinėmis tradicijomis. Plečiantis ES kompetencijai į vis naujas sritis (aplinkos apsauga, vartotojų apsauga, kultūra, sveikata, švietimas), daugėjo ir žmogaus teisių pažeidimų galimybių. Nesant jokių tiesioginių nuostatų ES Steigimo sutartyse, ESTT teko užpildyti šią ES teisės spragą, taikant žmogaus teisių srityje bendrųjų teisės principų metodą.⁵ Todėl *Stauder* byloje⁶ 1969 m. ESTT pakeitė savo iki šiol vyravusią poziciją ir konstatavo, kad ES užtikrina pagrindines žmogaus teises kaip bendruosius teisės principus.

Iš tiesų, ESTT nuomonės pasikeitimas *Stauder* byloje nebuvo visiškai kardinalus pakeitimas, kaip kartais aiškinama, nes ESTT jau buvo atkreipęs dėmesį į asmenų apsaugos bendrųjų teisės principų vystymą, remdamasis ne vien ES Steigimo Sutartimis, bet ir tokiais nacionalinėse teisės sistemose išplėtotais principais, kaip teisinis tikrumas, proporcingumas ir teisė į tinkamą teismo procesą.⁷ Tačiau neginčytina, kad ESTT savo ankstyvojoje praktikoje neigiamai reagavo į pareiškėjų mėginimus remtis tam tikrais teisės principais, kurie nebuvo įtvirtinti ES Steigimo Sutartyse, ir šia prasme *Stauder* byloje išreikštas esminis pozicijos pasikeitimas.⁸

³ Po Lisabonos sutarties įsigaliojimo 2009 m. Europos Teisingumo Teismo sąvoka pakeičiama Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sąvoka. Toliau darbe bus vartojama aktuali sąvoka.

⁴ Po Lisabonos sutarties įsigaliojimo 2009 m. Europos bendrijos steigimo sutarties pavadinimas pakeistas į „Sutartį dėl Europos Sąjungos veikimo“, o sąvoka „Bendrija“ pakeičiama sąvoka „Sąjunga“. Todėl toliau darbe bus vartojamos aktualios sąvokos.

⁵ D. Jočienė. Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos įtaka nacionalinei teisei bei jurisprudencijai, tobulinant žmogaus teisių apsaugą. Konvencijos ir Europos Sąjungos teisės santykis // Jurisprudencija. 2007, Nr. 7(97). P. 20.

⁶ Case 29/69 *Stauder v. City of Ulm*, [1969] ECR 419.

⁷ Szeuner U. *Fundamentals Rights in European Community Law and in National Constitutional Law*. 1975, 12 CML Rev. 171.

⁸ Ibid.

Nold byloje⁹ Liuksemburgo teismas ir toliau vystė savo praktiką šia linkme. Jis konstatavo, kad ESTT ne tik semiasi įkvėpimo iš valstybėms narėms bendrų konstitucinių tradicijų ir negali palaikyti teisės aktų, kurie nesuderinami su pagrindinėmis teisėmis, kurias įtvirtina ir užtikrina valstybių narių konstitucijos, bet taip pat gali semtis įkvėpimo ir iš tarptautinių sutarčių dėl žmogaus teisių apsaugos, kurias sudarant dalyvavo valstybės narės ar kurias jos yra pasirašę. To pasėkoje 1975 m. *Rutili* byloje¹⁰ ESTT pirmą kartą pasirėmė Europos žmogaus teisių konvencija. Nors byloje pareiškėjas rėmėsi teisėmis, kurias numatė ES teisės aktas, ESTT tas teises vis tiek aiškino kaip bendruosius ES principus, kuriuos įtvirtina ir EŽTK. ESTT požiūriu, ES teisės aktai pagal EŽTK įtvirtintus principus apribojo nacionalinės valdžios teisę kontroliuoti laisvą ES piliečių judėjimą ir apsigyvenimo teisę. Tokiu būdu ESTT susiejo pagrindines ES teisės normas su EŽTK reikalavimais. Palyginus tokia ankstyva nuoroda į EŽTK *Rutili* byloje suteikė pagrindo komentarams, kad EŽTK jau tapo formaliu ES teisės šaltiniu¹¹, tačiau Generalinis advokatas Trabucchi *Watson ir Belmann* byloje¹² tokius samprotavimus paneigė kaip nepagrįstus. Byloje apibendrinamas ESTT požiūris į ES pagrindinių teisių šaltinius ir akcentuojama, kad tokie tarptautiniai žmogaus teisių dokumentai kaip EŽTK svarbūs ne dėl to, kad jie būtų tiesioginiai ES šaltiniai, o dėl to, kad jie išreiškia pagrindinius principus ir bendras vertybes, kurias pripažįsta ir gerbia visos šiuose susitarimuose dalyvaujančios valstybės narės. Taip ESTT gali užtikrinti ES teisės viršenybę ir autonomiją ir išvengti kritikos, kad jis perkėlė Europos žmogaus teisių konvenciją ir kitas tarptautines sutartis dėl žmogaus teisių apsaugos į ES teisę be valstybių narių sutikimo. Šiuo klausimu panaši ir M. Anciuvienės nuomonė, kalbant apie Europos žmogaus teisių konvenciją. Jos teigimu kiekviena Europos žmogaus teisių konvencijoje įtvirtinta teisė ar laisvė yra laikoma bendruoju ES teisės principu. Todėl ne pati Konvencija, o joje įtvirtintos teisės yra priskiriamos prie ES teisės bendrųjų principų, o kartu ir Europos Sąjungos teisės šaltinių.¹³

Savo ruožtu tokią žmogaus teisių srities praktiką ESTT apibendrina 1991 m. *ERT* bylos¹⁴ sprendime, nurodydamas, kad pagal pastovią jurisprudenciją pagrindinės teisės sudaro neatskiriama bendrųjų teisės principų dalį, kurių laikymąsi užtikrina ESTT. Šiuo tikslu ESTT vadovaujasi konstitucinėmis tradicijomis, taip pat ir nuorodomis, išplaukiančiomis iš tarptautinių instrumentų.

⁹ Case 4/73, *Nold v. Commission* [1974] ECR 491.

¹⁰ Case 36/75, *Rutili v. Minister for the Interior* [1975] ECR 1219.

¹¹ Pagal: L. Šaltinytė. European Union Accession to the European Convention on Human Rights: stronger protection of fundamental rights in Europe? // *Jurisprudencija*. 2010, Nr.2(120). P. 180.

¹² Case 118/75, *Watson and Belmann* [1976] ECR 1185, 1207.

¹³ Anciuvienė M. Žmogaus teisių apsaugos pagrindai Europos Sąjungos teisėje // *Europos Sąjungos teisė ir Lietuva*. – Vilnius: Justitia. 2002. P. 97.

¹⁴ Case C-260/89, *Elliniki Radiophonia Teleorassi AE v. Dimotiki Eaira Ploioforissis and S. Kouvelas* [1991] ECR I-2925.

Europos žmogaus teisių konvencija šiuo požiūriu turi ypatingą reikšmę ir gali būti vertinama kaip Teismą „įkvėpiantis“ šaltinis (*source d'inspiration*).¹⁵

Šiame etape analizuojant EŽTK ir ES teisės santykį reiktų atkreipti dėmesį į dar pora svarbių aspektų. Pirma yra tai, kad nors ESTT pakankamai dažnai remiasi EŽTK atpažindamas pagrindines teises kaip bendruosius ES teisės principus, tai nesutrukdo Liuksemburgo teismui pripažinti pagrindine teise nuostatos, kuri nėra įtraukta į šį instrumentą. Kaip pavyzdį galima paminėti *AM & S* bylą.¹⁶ Nors Generalinis advokatas šioje byloje atkreipė dėmesį į tai, kad EŽTK neįtvirtino teisės į advokato ir kliento paslapties apsaugą, visgi ESTT nusprendė, kad ši teisė buvo užtikrinama ES teisėje kaip bendrasis ES teisės principas. Antra, ES garantuojamų teisių apimtis. Generalinis advokatas *Mutsch* byloje¹⁷ teigė, kad jeigu ES teisė numatytų aukštesnį apsaugos standartą, tai neprieštarautų EŽTK. Iš tiesų ESTT yra nusprendęs, kad ES turi viršenybę prieš kitus susitarimus, kuriuos sudaro Europos Tarybos valstybės narės tiek, kiek ES teisė numato palankesnes asmenims nuostatas. Tokia nuomonė iš dalies leidžia teigti, jog tuo metu EŽTK nebuvo traktuojamas kaip tinkamas katalogas ginant žmogaus teises ir pagrindinius teisės principus, nes ji įtvirtino nepakankamą apsaugos standartą, tačiau vėlesniame ESTT sprendime *Al-Jubal* byloje¹⁸ Generalinis advokatas išreiškė susirūpinimą, kad ES teikiamas apsaugos lygis neturėtų būti žemesnis nei tas, kurį užtikrina EŽTK. Autorės nuomone, tai leidžia preziumuoti, kad EŽTK įtvirtina ne tik ne per žemą apsaugos lygį, tačiau EŽTK, kurią aiškina Europos Žmogaus Teisių Teismas, įtvirtina tokį apsaugos standartą, į kurį turi orientuotis visos ES institucijos, o ESTT turi vertinti pagrindinių teisių apsaugą Europos Sąjungoje teisėje atsižvelgdamas į EŽTK.

Taigi, nors ir galima teigti, kad matomas nuoseklus EŽTK įtakos stiprėjimas ESTT priimtiems sprendimams, visgi Europos žmogaus teisių konvencija formaliai nėra ES teisės dalis. Kaip ir *Watson ir Belmann* byloje, taip ir vėlesniame, šį kartą Pirmosios instancijos teismo (PIT)¹⁹ *Mayr-Melnhof Kartongesellschaft*²⁰ bylos sprendime buvo akcentuota, jog Bendrasis Teismas neturi jurisdikcijos taikyti EŽTK vertindamas konkurencijos teisės tyrimo klausimus, nes EŽTK nėra ES teisės dalis. Tačiau šis faktas netrukdo ESTT savo praktikoje vertinti Europos žmogaus teisių konvencijos kaip bendrųjų ES teisės principų įkvėpimo šaltinį, remtis EŽTK normomis, o pastaraisiais metais plačiai analizuoti ir EŽTT praktiką.

¹⁵ Anciuviene M. Žmogaus teisių apsaugos pagrindai Europos Sąjungos teisėje... // ten pat, P. 93.

¹⁶ Case 155/79, *AM & S Europe Ltd. v. Commission* [1982] ECR 1575.

¹⁷ Case 137/84, *Ministere Public v. Mutsch* [1985] ECR 2690.

¹⁸ Case C-49/88, *Al-Jubal Fertilizer Co. and Saudi Arabian Fertilizer Co. v. Council* [1991] ECR 3230-1.

¹⁹ Po Lisabonos sutarties įsigaliojimo 2009 m. Pirmosios instancijos teismo sąvoka pakeičiama Bendrojo Teismo sąvoka. Toliau darbe bus vartojama aktuali sąvoka.

²⁰ Case T-347/94, *Mayr-Melnhof Kartongesellschaft v. Commission* [1998] ECR I-3187.

Be kita ko, minėtos bylos vis stipriau skatino kalbas apie ES prisijungimą prie EŽTK. Apie tokią galimybę ESTT pasisakė nuomonėje 2/94 dėl ES prisijungimo prie EŽTK ²¹, kuri turėtų būti aptarta plačiau.

Savo nuomonėje dėl ES prisijungimo prie Europos žmogaus teisių konvencijos ESTT padarė keletą pareiškimų dėl to, kokias galias turi ES imtis pozityvių veiksmų žmogaus teisių apsaugos srityje. Šios nuomonės paprašė Ministrų Taryba pagal EB sutarties 300 str. (dabar – Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 218 str. – aut. pastaba) norėdama išsiaiškinti, ar ES gali tapti EŽTK dalyve. Kadangi ES jau pasiskelbė, kad ji turi pareigą gerbti EŽTK įtvirtintas teises, o ESTT šioje srityje įgyvendina priežiūrą, vienas pagrindinių pakeitimų, kurie įvyktų prisijungus, būtų tai, kad ES institucijų sprendimus būtų galima skųsti EŽTT ir ESTT nebūtų paskutinė instancija, kurioje galima spręsti institucijų veiksmų teisėtumo klausimus. Savo nuomonėje ESTT pareiškė, kad Europos Sąjunga, nepadarius esminių Steigimo sutarčių pakeitimų, neturi kompetencijos prisijungti prie Europos žmogaus teisių konvencijos.

Tokia Liuksemburgo teismo nuomonė įpareigojo ES institucijas permąstyti, kaip įtvirtinti ES įsipareigojimą siekti pagrindinių teisių ir išaiškinti sudėtingą santykį tarp ES, EŽTK ir nacionalinių teisinių sistemų, taip pat ne mažiau sudėtingus santykius tarp Liuksemburgo ir Strasbūro teismų.²²

Iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo 2009 m. gruodžio 1 d. ES pozicija dėl Europos žmogaus teisių konvencijos buvo formaliai įtvirtinta Europos Sąjungos sutarties 6 straipsnio antroje dalyje:²³

Sąjunga gerbia pagrindines teises, kurias užtikrina 1950 m. lapkričio 4 d. Romoje pasirašyta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir kurios kyla iš visoms valstybėms narėms bendrų konstitucinių tradicijų kaip bendrų Bendrijos teisės principų.

Pagal šį straipsnį pagrindiniais įkvėpimo šaltiniais nurodomos valstybių narių konstitucinės tradicijos ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, kaip ypatingą reikšmę ES teisės sistemai turintis tarptautinis žmogaus teisių apsaugos dokumentas. EŽTK svarba lyginant su kitais žmogaus teisių apsaugos tarptautiniais dokumentais gali būti paaiškinama dviem priežastimis. Pirma, Europos žmogaus teisių konvenciją yra ratifikavusios visos Europos Sąjungos valstybės narės, todėl šis dokumentas kartu atspindi ir nuostatą, kad bent jau jame numatyti minimalūs žmogaus teisių apsaugos reikalavimai yra bendri visoms valstybėms narėms. Antra, EŽTK yra

²¹ Opinion 2/94 on the Accession by the Community to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 28 March 1996 [1996] ECR 1759.

²² X. Groussot, T. Lock, L. Pech. EU Accession to the European Convention on Human Rights: a Legal Assessment of the Draft Accession Agreement of 14th October 2011.

http://www.robert-schuman.eu/doc/questions_europe/qe-218-en.pdf; prisijungimo laikas: 2012-01-11.

²³ Konsoliduota Europos Sąjungos sutartis // Valstybės žinios, 2004, Nr. 2-2.

laikoma reikšmingiausiu žmogaus teisių dokumentu Europos mastu dėl joje numatyto apsaugos mechanizmo su Strasbūro teismu priešakyje.

Nors Liuksemburgo teismui ES Sutartimi suteikiama galimybė remtis keliais šaltiniais išvedant žmogaus teises kaip bendrus ES teisės principus, tačiau pastebima tendencija, kad ESTT, nagrinėdamas bylas, susijusias su žmogaus teisių apsauga, vis mažiau remiasi valstybių narių konstitucinėmis tradicijomis. Tai gali būti aiškinama tuo, kad nors visų valstybių narių konstitucijose yra numatytas žmogaus teisių katalogas, tačiau jo apimtis gerokai skiriasi – plačiausią žmogaus teisių ir laisvių sąrašą įtvirtina Vokietijos Konstitucija, o Danijos Konstitucijoje įtvirtintas ribotas žmogaus teisių ir laisvių sąrašas.²⁴ Ir nors visose valstybėse narėse yra užtikrinamos teisės bent jau tokia apimtimi, kokia apsaugą suteikia EŽTK, tačiau platesnės apsaugos standartai skirtingose valstybėse skiriasi. Šie skirtumai greičiausiai ir lemia tai, kad ESTT labiau linkęs atsižvelgti į EŽTK nuostatas, kurios nustato joje įtvirtintų teisių tam tikrą minimalų standartą. Darydamas nuorodą į EŽTK, ESTT gali būti tikras, kad jos nuostatos taip pat atspindi ir valstybių narių konstitucines tradicijas. Marija Anciuvienė teigia, kad rėmimasis bendromis valstybių narių konstitucinėmis tradicijomis dažnai kelia sunkumų, tuo tarpu Europos žmogaus teisių konvencija yra neginčijamas europinio masto instrumentas, galintis nuolat prisitaikyti prie socialinės raidos su protokolų pagalba.²⁵

Po Lisabonos sutarties įsigaliojimo 2009 m. gruodžio 1 d. Europos Sąjungos sutarties 6 straipsnio 2 ir 3 dalyse²⁶ numatyta:

2. *Sąjunga prisijungia prie Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos. Šis prisijungimas neturi įtakos Sutartyse apibrėžtai Sąjungos kompetencijai.*

3. *Pagrindinės teisės, kurias garantuoja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir kurios kyla iš valstybėms narėms bendrų konstitucinių tradicijų, sudaro Sąjungos teisės bendruosius principus.*

Atrodytų ES žmogaus teisių apsaugos raida eina teisinga linkme, tačiau iškyla keletas probleminių aspektų dėl tokio ES, visų pirma ESTT, vaidmens žmogaus teisių srityje, kurių kritikai nelinkę praleisti pro akis. Pirmiausia kelia susirūpinimą tai, kad ESTT savo praktika pamėgino išplėsti ES teisės įtaką sritims, kurios ir toliau išlieka valstybių narių kompetencijos dalimi. Kitas aspektas yra tas, kad ESTT mėgina veikti kaip antrasis žmogaus teisių teismas, tuo tarpu kai jo

²⁴ S. Katuoka. Europos Sąjunga ir žmogaus teisės // Jurisprudencija. 2003, Nr. 44 (36). P. 7.

²⁵ Anciuvienė M. Bendrieji teisės principai ir žmogaus teisių apsauga Europos Sąjungoje // Europos Sąjungos teisė ir Lietuva. – Vilnius: Justitia. 2002. P.93.

²⁶ Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį pasirašyta Lisabonoje, 2007 m. gruodžio 13 d. <http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/index.htm> ; prisijungimo laikas: 2011-11-25.

pagrindinis tikslas ir funkcija pagal ES Steigimo sutartis yra visiškai kitokie, o ES valstybės narės ir Europos Tarybos narės žmogaus teisėms užtikrinti įsteigė atskirą – Europos Žmogaus Teisių Teismą. Pasak D. Jočienės, šiuo atveju kyla klausimas, ar Europos Sąjungos Teisingumo Teismas galėtų būti išorinės Strasbūro teismo kontrolės subjektas. Nors žmogaus teisių apsaugos klausimai įgauna vis didesnę reikšmę ESTT veikloje, tai nereiškia, jog šis teismas tampa nauju „žmogaus teisių instrumentu“, kuris pakeis Europos Žmogaus Teisių Teismą, ypač kalbant apie valstybes – ES nares. Greičiau fundamentalių žmogaus teisių apsauga ES tampa vis labiau panaši į nacionalinių konstitucinių sistemų žmogaus teisių apsaugą. Tai galima laikyti natūraliu ES vystymosi rezultatu, kuri tampa vis labiau ir labiau panaši į federacinę valstybę.²⁷

Šios susirūpinimą keliančios sritys atspindi skeptišką požiūrį į tai, ar ESTT gali deramai užtikrinti žmogaus teises Europoje. Ir šį susirūpinimą reiškia tie, kurių požiūriu ESTT tik žaidžia žmogaus teisių terminais propaguodamas ekonominės integracijos tikslus. Vieną kritiškiausių komentarų išprovokavo ESTT sprendimas *Grogan* byloje²⁸, kurioje Generalinio advokato nuomone Airijoje įtvirtintas draudimas teikti informaciją apie įstaigas, atliekančias abortus kitose valstybėse narėse, turi būti įvertintas dėl atitikimo kitoms žmogaus teisėms, kaip teisės į informaciją ir žodžio laisvės kontekste. Nors ESTT nepasiekė šia nuomone ir nusprendė, kad apribojimai, taikomi informacijai, nepateko į ES teisės reguliavimo sferą, sprendimas rėmėsi tik faktu, kad nebuvo jokio komercinio sąryšio tarp medicininių paslaugų (abortų) gavėjų vienoje valstybėje narėje ir informacijos teikėjų kitoje valstybėje narėje. Kritikų vertinimu lyginti teisę į gyvybę su teise į informaciją ir teise reikšti savo nuomonę prasilenkia su bet kokia žmogaus teisių apsaugos logika. ESTT praktika užtikrinant žmogaus teises susitapatino su jo tikslu užtikrinti ekonominę valstybių narių integraciją. Kitaip tariant, žmogaus teisės yra priemonė aukštomis frazėmis tik toliau ESTT vystyti ekonominius ES tikslus.²⁹ Kiti autoriai laikosi kiek nuosaikesnės pozicijos³⁰ ir kritikuoja Liuksemburgo Teismą ne dėl to, kad jis gina daugiausia tik ekonomines teises, bet kad jis linkęs likti nuošaly ir nereikalauti, kad valstybės narės užtikrintų žmogaus teises tais atvejais, kai klausimas patenka ES teisės reglamentavimo sferą.

Paneigiant tokias kalbas, pirmas žingsnis siekiant suteikti legitimumo šiai teisės sistemai buvo žengtas 2000 m. gruodžio 7 d. Nicos Europos Viršūnių Tarybos susitikime priimant Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartiją (toliau – ES Pagrindinių teisių chartija arba Chartija). Autorės

²⁷ D. Jočienė. Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos įtaka nacionalinei teisei bei jurisprudencijai, tobulinant žmogaus teisių apsaugą... // ten pat. P. 20.

²⁸ Case C-159/90, SPUC v. Grogan [1991].

²⁹ J. Coppel, A. O'Neill. The European Court of Justice: Taking Rights Seriously? (1992) 29 CMLRev. 669.

³⁰ Žiūrėti plačiau: J.H.H. Weiler. 'Taking Rights Seriously' Seriously: The European Court and its Fundamental Rights Jurisprudence. 1995, 32 CMLRev. 51, 579.

nuomone, ES prisijungimas prie EŽTK būtų vienas pagrindinių ir galutinių veiksnių, galinčių nutildyti kalbas, kad ESTT spekuliuoja žmogaus teisių retorika savo tikslais. Įsipareigojimas pagal EŽTK užtikrinti pagarbą pagrindinėms žmogaus teisėms galėtų ES suteikti tokį pagrindą, kurios jai trūksta, atsižvelgiant į jos prioritetą ekonominiais tikslais. ES prisijungimas prie EŽTK bus analizuojamos kitame šio darbo skyriuje.

1.2. Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikos žmogaus teisių apsaugos srityje atitikties problema

Šiuo metu Europos Sąjungos Teisingumo Teismas savo praktikoje taiko bendrųjų principų metodą, kuriuo remdamasis jis daro nuorodas į Europos žmogaus teisių konvencijos nuostatas bei jos taikymo praktiką, taip pat ir į kitas tarptautines sutartis.³¹

Tačiau atsižvelgiant į ES teisės apimties plėtrą ir ES žmogaus teisių apsaugos doktrinos raidą, nagrinėjamų panašių žmogaus teisių pažeidimų bylų EŽTT ir ESTT praktikoje iškyla vis daugiau, o skirtingų teisių ir jų masto aiškinimo ribų išvengti nepavyksta jau ir dabar.

Kad ESTT praktika gali skirtis nuo EŽTT aiškinimo buvo aiškiai matoma EŽTT *Niemietz* byloje ir ESTT *Hoechst* byloje. *Hoechst* byloje³² buvo keliamas klausimas, ar teisė į privatų gyvenimą ir būsto neliečiamybę apima ir teisę į juridinio asmens buveinės neliečiamybę, t.y. ar galima apieškoti juridinio asmens patalpas. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas nusprendė, kad Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnyje įtvirtinta teisė į būsto neliečiamybę neapima verslo patalpų, tuo tarpu Strasbūro teismas *Niemietz* byloje³³ aiškiai nurodė, kad sąvoka „būstas“ apima ir tam tikrą profesinę veiklą ar verslą, ypač kai profesinei veiklai naudojamos patalpos yra įkurtos asmens gyvenamojoje patalpoje. Todėl kratai advokato biure turėjo būti taikomos EŽTK 8 straipsnio 2 dalyje numatytos garantijos, kaip įsikišimui į asmens būstą (*interference into his home*). Orderis kratai buvo itin platus, jis numatė bet kokių dokumentų galimą paėmimą be jokių apribojimų, kratos advokato biure atžvilgiu nebuvo taikomos jokios saugumo priemonės, pavyzdžiui, nepriklausomo asmens dalyvavimas. Rick Lawson komentuodamas šį teismų praktikos išsiskyrimą pastebėjo, kad apsaugos lygis, kurį suteikia ES remiantis *Hoechst* byla, yra rizikingai

³¹ D. Jočienė. Pagrindinių teisių apsauga pagal Europos žmogaus teisių konvenciją ir Europos Sąjungos teisę // Jurisprudencija. 2010, Nr. 3(121). P. 106.

³² Case 46/87 and 227/88 Hoechst v. Commission [1989] ECR 2859.

³³ Niemietz v. Germany, Appl. no. 13710/88, Judgment of 16 December 1992.

žemas, palyginus su EŽTK 8 straipsnio teikiama apsauga.³⁴ Tuo tarpu tokia pati EŽTT praktika dėl plačios būsto apsaugos pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnį, kaip ir nagrinėjant advokato biure atliktą kratą, buvo pakartota *Turan v. Hungary* byloje.³⁵

Kitas atvejis, kai Liuksemburgo ir Strasbūro teismų požiūriai išsiskyrė, buvo dėl EŽTK 6 straipsnio ir susijęs su liudijimu prieš save. *Orkem* byloje³⁶ Liuksemburgo teismas manė, kad nei pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnį, nei pagal lig šiol buvusią EŽTT praktiką, asmeniui nesuteikiama teisė neliudyti prieš patį save (teisė neduoti parodymų prieš save aiškiai įtvirtinta Jungtinių Tautų Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto, priimto 1966 m., 14 straipsnio 3 dalies g punkte³⁷), tuo tarpu *Funke v. France* byloje³⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas pabrėžė, kad muitų teisės specialūs bruožai negali pažeisti kiekvieno asmens, kaltinamo nusikaltimo padarymu, teisės, numatytos EŽTK 6 straipsnyje tylėti ir neprisidėti, apkaltinant save. Ši Strasbūro teismo praktika patvirtinta ir *Bykov v. Russia* byloje³⁹, kuriame EŽTT pakartojo savo jurisprudencijos frazę, kad EŽTK įtvirtintas teisingo teismo principas apima ir privilegiją neapkaltinti savęs.

Įtampa tarp EŽTT ir ESTT sprendimų dėl labai glaudžiai susijusių klausimų iškilo ilgai užtrukusioje *Emesa Sugar* byloje.⁴⁰ Europos Sąjungos Teisingumo Teisme remtasi EŽTT sprendimu *Vermeulen v. Belgium* byloje⁴¹ ir buvo siekiama įrodyti, kad nebuvimas galimybės atsakyti į Generalinio advokato nuomonę reiškė teisės į teisingą teismo procesą EŽTK 6 straipsnio 1 dalies prasme pažeidimą. EŽTK *Vermeulen v. Belgium* byloje kritikavo nebuvimą galimybės atsakyti į Generalinio prokuroro nuomonę Belgijos kasaciniame teisme ir vertino tai kaip minėto straipsnio pažeidimą. Tačiau ESTT konstatavo, kad Generalinio advokato vaidmuo ES proceso prasme skyrėsi keletu aspektų, todėl 6 straipsnio 1 dalies pažeidimo nebuvo.

Tokio teismų pozicijos išsiskyrimo paaiškinimą, kaip savo asmeninę nuomonę, pateikia Generalinis Advokatas F. G. Jacobs. Jis mano, kad tose bylose, kur teismų nuomonės išsiskyrė, ESTT nusprendė, kad Strasbūro teismo išaiškinimai netiko tos konkrečios bylos aplinkybėms.⁴² Johan Callewaert, palaikydamas tokią nuomonę, teigia, kad tik objektyvios ir tiesiogiai susijusios

³⁴ Spielmann D. Human Rights Case Law in the Strasbourg and Luxembourg Courts: Conflicts, Inconsistencies, and Complementarities // The EU and Human Rights. Oxford University Press, 1999. P. 769.

³⁵ *Turan v. Hungary*, Appl. no. 33068/05, Judgment of 2 July 2010.

³⁶ Case 374/87 *Orkem v. Commission* [1989] ECR 3283.

³⁷ Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija. – Vilnius: Eugrimas, 2003. P. 201.

³⁸ *Funke v. France*, Appl. no. 10828/84, Judgment of 15 February 1993.

³⁹ *Bykov v. Russia*, Appl. no. 4378/02, Judgment of 10 March 2009.

⁴⁰ Case C-17/98, *Emesa Sugar v. Aruba* [2000] ECR I-665.

⁴¹ *Vermeulen v. Belgium*, Appl. No. 19075/91, Judgment of 20 February 1996.

⁴² O'Neill, A. Plurality in Practice: The Challenge for the National Legal Practitioner. // Konferencijos „Litigating Fundamental Rights in the European Union“ medžiaga.

aplinkybės galėtų pateisinti skirtingą požiūrį į pagrindines teises. Tačiau, jo nuomone, negalima pateisinti skirtingų pozicijų vien tik tuo, kad tam tikra teisė įtvirtinta vienokiame ar kitokiame šaltinyje, ar priklauso skirtingoms teisinėms sistemoms.⁴³ Skirtingą teisių aiškinimą galima paaiškinti ir tuo, kad tuo metu, kai Liuksemburgo teismas priėmė sprendimus, nebuvo atitinkamos Strasbūro teismo praktikos, todėl ESTT nesiryžo išplėsti teisių aiškinimo, jei toks aiškinimas aiškiai neišplaukia iš EŽTK teksto. Bylose, kuriose panašūs klausimai jau buvo aptarti Strasbūro teismo praktikoje, ESTT šios praktikos laikosi, todėl tokiais klausimais jurisprudencija neišsiskiria. Būtina pabrėžti, kad Strasbūro teismo jurisprudencija vystosi, todėl nereti atvejai, kai vienos ar kitos EŽTK nuostatos turinys nėra iki galo išaiškintas. Todėl teismų praktikos nesuderinamumo problema ir toliau išlieka.

Dar vienas probleminis aspektas kalbant apie šių dviejų teisinių sistemų sąveiką pasireiškia EŽTT bylose, kuriose sprendžiama, ar valstybės EŽTT dalyvės gali būti laikomos atsakingomis už savo veiksmus ar neveikimą, susijusius su jų dalyvavimu tarptautinėse organizacijose. Nors EŽTT nenagrinėtų bylų, kurios iškeltos tiesiogiai ES dėl to, kad ES nėra EŽTK šalimi, Europos Žmogaus Teisių Teismas 1999 m. *Matthews* byloje⁴⁴ pasisakė, kad nors EŽTK nedraudžia perduoti nacionalinę kompetenciją tarptautinei organizacijai tokiai kaip ES, valstybių narių atsakomybė už EŽTK pažeidimus išliks netgi po to, kai tokia kompetencija bus perduota. Byla kilo dėl to, kad Jungtinė Karalystė (JK) nesuteikė teisės balsuoti Gibraltare rinkimų į Europos Parlamentą metu, tačiau šis pažeidimas kilo dėl visų ES valstybių pasirašyto susitarimo, 1976 m. Europos Parlamento tiesioginių ir visuotinių rinkimų akto. Kitaip tariant, pažeidimas kilo dėl nestandartinio pirminės teisės akto, o ne dėl JK nacionalinio teisės akto. EŽTT nuomone tai neatleido JK nuo atsakomybės už pažeidimą, nes ši atsakomybė kilo dėl to, kad JK įsipareigojo pagal ES Sutartis. EŽTT galiausiai nusprendė, kad JK pažeidė teisę į rinkimus.

Boivin nepriimtino nutarime⁴⁵ Strasbūro teismas taip pat pabrėžė, kad EŽTK nedraudžia tam tikrai Susitariančiai šaliai perduoti jos suverenias galias tam tikrai tarptautinei (įskaitant supranacionalinę) organizacijai; dar daugiau, tokių perleistų suverenių galių turėtoja ši organizacija nėra laikoma atsakinga pagal Konvenciją dėl tam tikrų joje vykstančių procedūrų arba priimtų sprendimų iki tol, kol ta organizacija nėra Susitariančioji šalis.

⁴³ Callewaert, J. The Privilege against Self-Incrimination in European Law. An Illustration of the Impact of the Plurality of Courts and Legal Sources on the Protection of Fundamental Rights in Europe. // Konferencijos „Litigating Fundamental Rights in the European Union“ medžiaga.

⁴⁴ *Matthews v. UK*, Appl. No. 24822/94, Judgment of 18 February 1999.

⁴⁵ *Boivin v. France and Belgium and 32 other member States of the Council of Europe* (dec.), Appl. No. 73250/01, Judgment of 9 September 2008.

Vadinasi, valstybės narės neišvengs atsakomybės už EŽTK pažeidimus vien todėl, kad kompetenciją veikti atitinkamoje srityje jos perdavė ES iki to momento, kai pati ES kaip supranacionalinė organizacija taps EŽTK šalimi.

Šiuo metu, kada ES nėra formaliai saistoma EŽTT sprendimų, skirtingas teisių aiškinimas visų pirma problemiškas valstybėms narėms, kurioms privalomi tiek Liuksemburgo, tiek ir Strasbūro teismo sprendimai. Todėl ES teisės bei Europos žmogaus teisių konvencijos teisinio santykio klausimas lieka ypač aktualus. Tačiau net kai kurie Europos Sąjungos Teisingumo Teismo teisėjai atmeta nuomonę, kad tarp šių dviejų teisminių sistemų egzistuoja konfliktas. Pasak teisėjo A. Ross, teisinėje literatūroje dažnai rašoma, kad šiuo metu tarp Liuksemburgo ir Strasbūro jurisprudencijų egzistuoja įtampa ar net konfliktas, tačiau jo nuomone tai yra perdėta, švelniai kalbant. Harmonija, greičiau nei konfliktas, yra scenarijus.⁴⁶ Autorė pritaria tokiai nuomonei, kad ES ir Europos žmogaus teisių konvencijos teisinio santykio klausimas turėtų būti sprendžiamas ne konflikto, o derinimo būdu, bendradarbiaujant abejoms šalims. Tai parodo išvystyta ekvivalentinės/lygiavertės apsaugos doktrina - dabartinė Strasbūro teismo praktika abiejų sistemų atžvilgiu.

1.3. Ekvivalentinės apsaugos doktrina kaip Strasbūro ir Liuksemburgo teismų jurisprudencinio bendradarbiavimo pagrindas

Kad abiejų teismų bendradarbiavimas yra galimas aiškiai parodo Europos Žmogaus Teisių Teisme išnagrinėta *Bosphorus* byla.⁴⁷ Joje Strasbūro Teismas išvystė vadinamosios adekvačios/tapačios žmogaus teisių apsaugos (angl. *equivalent protection*) principą abiejų sistemų atžvilgiu. Šioje byloje buvo sprendžiamas klausimas dėl Airijos skirtų sankcijų teisėtumo ir pagrįstumo pagal EŽTK Pirmojo protokolo 1 straipsnį (naudojimosi nuosavybės teise apribojimai). 1993 m. Airijos vyriausybė konfiskavo Jugoslavijos avialinijoms priklausiusį, bet Turkijos bendrovei „Bosphorus airways“ išnuomotą orlaivį. Sprendimo pagrindas buvo ES reglamentas, suteikiantis galią JT Saugumo Tarybos sprendimams, taikyti sankcijas Jugoslavijos Federacinei Respublikai. Remiantis faktais, orlaivis buvo išnuomotas prieš pritaikant sankcijas, ir nuomos mokesčiai buvo mokami į uždara sąskaitą, taigi Jugoslavijos valdžios institucijos negavo jokios naudos. Airijos teismai du kartus panaikino sprendimus konfiskuoti orlaivį, tačiau neturėjo kito pasirinkimo, kaip tik patvirtinti prejudicinį ESTT sprendimą dėl atitinkamo reglamento aiškinimo.

⁴⁶ Pagal: D. Jočienė. Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos įtaka nacionalinei teisei bei jurisprudencijai, tobulinant žmogaus teisių apsaugą... // ten pat. P. 21.

⁴⁷ *Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Tocaret Anonim Sirketi v. Ireland*, Appl. No. 45036/98, Judgment of 30 June 2005.

Todėl ši byla yra klasikinis pavyzdys, kai byla pasiekia EŽTT, pasinaudojusi tiek ES, tiek nacionalinėmis teisių gynimo priemonėmis. Ji taip pat rodo galimą teismo proceso trukmę, kai taikomos ES teisių gynimo priemonės: ginčas prasidėjo 1993 m. gegužės pabaigoje, o EŽTT priėmė sprendimą dėl priimtinumą 2005 m. birželio 30 d., taigi bylai išspręsti prirėkė penkiolikos metų.⁴⁸

Šį kartą EŽTT pasirėmė ekvivalentinės apsaugos doktrina ir paaiškino jos taikymo sritį. Strasbūro teismas pakartojo klasikinius teiginius, kad susitariančios šalys gali perduoti suverenias galias tarptautinėms organizacijoms, ir tokia organizacija nebūtų atsakinga už EŽTK pažeidimą, jei ji nėra jos šalis. Už savo organų veikimą ir neveikimą lieka atsakinga susitarianči šalis, nepriklausomai nuo to, ar tai įvyko dėl vidaus įstatymų, ar būtinybės laikytis tarptautinių teisinių įsipareigojimų, kadangi susitariančių šalių visiškas atleidimas nuo jų atsakomybės pagal EŽTK tokio perdavimo srityje būtų nesuderinamas su EŽTK tikslu ir paskirtimi – tai apribotų ar panaikintų Europos žmogaus teisių konvencijos garantijas ir sumažintų jos apsaugos priemonių praktiškumą ir veiksmingumą. Todėl valstybė išlaiko atsakomybę pagal EŽTK sutartinių įsipareigojimų atžvilgiu, ir jos atlikti veiksmai, laikantis tokių teisinių įsipareigojimų yra pateisinami tol, kol laikoma, kad organizacija apsaugo pagrindines teises tokiu būdu, kuris būtų laikomas bent jau ekvivalentišku EŽTK teikiamai apsaugai. Taigi, nors Airija veikė būtent JT Saugumo Tarybos bei ES reglamento Nr. 990/93 pagrindu, tačiau Strasbūro teismas vis dėlto byloje galutinai padarė išvadą, kad nuosavybės teisių apsauga pagal EŽTK Pirmojo protokolo 1 straipsnį yra adekvati ES teisėje garantuojamai nuosavybės teisių apsaugai.

Šis sprendimas dažnai Strasbūro Teismo koridoriuose apibūdinamas kaip „taikos sutartis“ tarp ES teisės bei Europos žmogaus teisių konvencijos, kai Europos Žmogaus Teisių Teismas nenustatė EŽTK 1 Protokolo 1 straipsnio pažeidimo, pabrėždamas, kad ES teisės garantuojama žmogaus teisių apsauga gali būti apibūdinama kaip esanti arba buvusi tuo metu adekvati tai, kurią garantuoja Europos žmogaus teisių konvencija. Logiškai daroma išvada, kad Airija nepažeidė EŽTK reikalavimų, vykdydama savo teisinius narystės Europos Sąjungoje įsipareigojimus.⁴⁹

Taigi, EŽTT nuomone, valstybės veiksmai gali būti pateisinami EŽTK prasme tiek, kiek tam tikra organizacija, kurios įgaliota valstybė veikia, nustato fundamentalias žmogaus teisių garantijas ir jų priežiūros sistemas, kurios mažų mažiausiai turi būti lygiavertės/ artimos (angl. - at least equivalent) toms, kurias garantuoja Europos žmogaus teisių konvencija. Jis taip pat pabrėžė, kad žodžiu „lygiavertė“ norėta pasakyti „panaši“, o ne „identiška“, kadangi pastaroji reikšmė

⁴⁸ L. Šaltinytė. European Union Accession to the European Convention on Human Rights: stronger protection of fundamental rights in Europe? // Jurisprudencija. 2010, Nr.2(120). P. 190.

⁴⁹ Pagal: D. Jočienė. Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos įtaka nacionalinei teisei bei jurisprudencijai, tobulinant žmogaus teisių apsaugą... // ten pat. P. 22.

prieštarautų siekiamo tarptautinio bendradarbiavimo interesams ir tokiu būdu sukurtą prezumpciją, kad kol valstybė EŽTK narė tik įgyvendina naryste organizacijoje priimtus teisinius įsipareigojimus, užtikrinančius apsaugą, panašią į teikiamą EŽTK, nėra laikoma, kad valstybė nukrypo nuo savo įsipareigojimų, priimtų Europos žmogaus teisių konvencija. Strasbūro teismas išaiškino, kad tokią prezumpciją galima būtų paneigti tik tuo atveju, jei konkrečios bylos sąlygos rodytų esant „akivaizdžiai nepakankamą“ apsaugą.⁵⁰

Byla buvo plačiai aptarinėjama ir kritikuojama. Kitos institucijos ją pasmerkė kaip praleistą galimybę nustatyti aiškų, nuoseklų ir bekompromisį žmogaus teisių apsaugos traktavimo būdą ES teisinėje sistemoje. Kai kurie sveikino doktriną, kaip galinčią palengvinti gilų ir specifinį pagrindinių teisių apsaugos lygmens, atskirose bylose suteikto ES ir ESTT, tuo pačiu išlaikant ES teisinės sistemos autonomiją, tyrinėjimą.⁵¹

Teisėjas G. Ress mano, kad byla atskleidė Europos Sąjungos prisijungimo prie EŽTK svarbą, siekiant užtikrinti jos kontrolės mechanizmo užbaigtumą ES teisinėje sistemoje.⁵² Be abejonės, jis darė prielaidą, kad EŽTT atsisakys doktrinos, kai ES prisijungs prie EŽTK. Tačiau dar nėra aišku, ar ES prisijungimas prie Europos žmogaus teisių konvencijos leis užmiršti šią doktriną.

D. Jočienės nuomone, labai svarbi Strasbūro Teismo nuostata ES teisės požiūriu buvo priimta 2009 m. sausio 20 d. *Kokkelvisserij v. Netherlands* byloje⁵³, kurioje Strasbūro teismas, pasiremdamas *Bosphorus* byloje nustatytu adekvačios apsaugos principu, pabrėžė, kad ESTT taikoma procedūra atitinka EŽTK 6 straipsnio garantijas (teisė į teisingą bylos nagrinėjimą – aut. pastaba), todėl skundas yra aiškiai nepagrįstas pagal EŽTK 35 straipsnio 3 ir 4 dalis. Strasbūro teismas, atsakydamas į pareiškėjų skundą dėl negalėjimo atsakyti į Generalinio advokato pastabas, kurias jis pateikia Europos Sąjungos Teisingumo Teismui, pasirinko ESTT taisyklių 61 straipsnyje numatyta galimybę prašyti atnaujinti žodinį procesą byloje po to, kai Generalinis advokatas perskaito savo nuomonę ir kai tai yra būtina, ir pabrėžė, kad tokia galimybė yra reali, ne tik teorinė, ji ir suteikia proceso šalims atitinkamas teisingo teismo garantijas EŽTK 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto teisingo teismo prasme.⁵⁴

⁵⁰ Pagal: Report of the Committee on Legal Affairs and Human Rights. The accession of the European Union European Community to the European Convention on Human Rights.

http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc08/EDOC11533.htm#P338_69685; prisijungimo laikas: 2011-12-20.

⁵¹ Pagal: L. Šaltinytė. European Union Accession to the European Convention on Human Rights... // ten pat. P. 191.

⁵² *Bosphorus Hava Yollari Turizm v. Ireland*, Judgment of 30 June 2005, Application No. 45036/98, Concurring opinion of Judge Ress.

⁵³ *Kokkelvisserij v. Netherlands*, Appl. No. 13645/05, Judgment of 20 January 2009.

⁵⁴ D. Jočienė. Pagrindinių teisių apsauga pagal Europos žmogaus teisių konvenciją ir Europos Sąjungos teisę // ten pat. P. 110-111.

Buvęs Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėjas Pieter van Dijk teigia, kad kryptis, kurios laikosi EŽTT vystydamas ekvivalentinės apsaugos doktriną, remiasi teisingumo vykdymo per įmanomai trumpiausią laiką interesais ir tuo pat metu padeda užtikrinti teisinį tikrumą. Pasak jo, tai reiškia, kad ESTT sprendimai dėl Europos žmogaus teisių konvencijos užtikrinimo ES kontekste paprastai yra patvirtinami EŽTT su sąlyga, kad ESTT turi jurisdikciją konkrečiu klausimu ir tik jei pastarasis nenukrypsta nuo nusistovėjusios Strasbūro teismo praktikos, o jo sprendimas nėra susijęs su Europos žmogaus teisių konvencijos klausimu, kurio dar nėra nagrinėjęs EŽTT.⁵⁵

Taigi, gali būti daroma išvada, kad tiek ES teisės sistema, tiek EŽTK sistema gali funkcionuoti kaip dvi viena kitą papildančios sistemos, kurios abi kartu garantuotų dar geresnę žmogaus teisių apsaugą abiem lygiais, o Strasbūro teismo išvystyta ekvivalentinės apsaugos doktrina turėtų būti abiejų sistemų teismų jurisprudencinio bendradarbiavimo pagrindu.

Tačiau bene problematiškiausias klausimas iškyla dėl EŽTT nustatytos „lygiavertės/ekvivalentinės apsaugos“ ribos, kuri gali būti traktuojama kaip per žema. Profesoriaus Olivier de Schutter nuomone, išskyrus *Matthews* bylą, kurioje teisių pažeidimas buvo pakankamai akivaizdus, nėra jokių kriterijų, leidžiančių nustatyti tokį akivaizdų nepakankamumą, kuris leistų paneigti lygiavertiškumo prezumpciją.⁵⁶ Atsižvelgiant į samprotavimą *Bosphorus* byloje, kurioje beveik išimtinai nagrinėjamas formalus ES sistemos funkcionavimas, o ne praktinės implikacijos realioje byloje, būtų sunku rasti pavyzdžių, kuomet EŽTT atsižvelgė į faktines smulkmenas, siekdamas išnagrinėti galimą apsaugos nepakankamumą, ypač dėl to, kad ESTT sprendimas byloje gali kelti klausimų EŽTK požiūriu. Net jei tai tėra teoriškas pavojus, neaiškus intervalas tarp „lygiavertės apsaugos“ ir „akivaizdaus nepakankamumo“ sudaro tuščią neaiškumo erdvę, kalbant apie būsimą pagrindinių teisių apsaugos vystymąsi. Būtent taip prieinama prie stipriausio esamos sistemos kritikos argumento - skaidrumo ir teisinio tikrumo trūkumo.⁵⁷ L. Šaltinytė teigia, kad galima išskirti keturis argumentus, nurodomus prieš ekvivalentinės apsaugos doktriną.⁵⁸ Pirma, ji suteikia pagrindą dvigubiems standartams, kadangi ES taikoma ne tokia išsami priemonių peržiūra. Antra, argumentuojama, kad ekvivalentinės apsaugos doktrina yra pernelyg bendro ir abstraktaus

⁵⁵ Report of the Committee on Legal Affairs and Human Rights...// Contribution by Mr Pieter van Dijk, Member of the Venice Commission and former Judge on the European Court of Human Rights.

http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc08/EDOC11533.htm#P338_69685; prisijungimo laikas: 2011-12-20.

⁵⁶ Report of the Committee on Legal Affairs and Human Rights...// Contribution by Mr Olivier de Schutter, Professor at the Law Faculty of the Catholic University of Louvain and the College of Europe (Bruges)

http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc08/EDOC11533.htm#P338_69685; prisijungimo laikas: 2011-12-20.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Pagal: L. Šaltinytė. European Union Accession to the European Convention on Human Rights... // ten pat. P. 191-192.

pobūdžio, kad būtų priimta; be to, nebuvo atliktas proporcingumo patikrinimas, kad būtų įteisintas jos taikymas. Trečiasis argumentas nurodo, kad ekvivalentinės apsaugos doktrinos buvimo pagrindas dingsta po ES prisijungimo – santykiai tarp teismų nebebus paremti bendradarbiavimo ir pripažinimo principu, todėl ES teismų sprendimai būtų kontroliuojami EŽTT. Ketvirta, argumentuojama, kad doktrinos turi būti atsisakyta dėl aiškumo trūkumo joje – neaišku, kokiomis aplinkybėmis ES valstybių narių veiksams netaikoma išsami EŽTT teisminė peržiūra.

Tačiau atsižvelgiant į teismo krūvį ir laiką, kurio prireiktų bylai pasiekti EŽTT, prieš tai pasinaudojus tiek ES, tiek nacionalinėmis teisių gynimo priemonėmis, teisingesnis ir praktiškesnis sprendimas būtų EŽTT išlaikyti doktriną ir galbūt net praplėsti ją toms valstybėms, kurios savo narystės laikotarpiu pademonstravo aukštus žmogaus teisių apsaugos standartus.⁵⁹

Autorės nuomone, dėl išvystytos ekvivalentinės apsaugos doktrinos EŽTT ir ESTT priartėjo vienas prie kito labiau nei bet kada per savo „bendradarbiavimo“ istoriją bei EŽTK ir ES teisinių sistemų susiliejimas žmogaus teisių apsaugos srityje šių dviejų teismų dėka nemažai pasistūmėjo į priekį. Nors EŽTT išvystyta ekvivalentinės apsaugos doktrina galėtų ir toliau užtikrinti „lygiavertę apsaugą“, visgi negalima būti dėl to visiškai tikriems, kadangi doktrinos loginis pagrindas nėra pakankamai teisiškai pagrįstas. Atrodo, kad tolimesnis tokio bendradarbiavimo žingsnis – ES prisijungimas prie EŽTK - šiuo atžvilgiu užtikrintų didesnę tikrumo pojūtį, tačiau iš kitos pusės vargu ar sustiprintų ES žmogaus teisių apsaugą, jeigu doktrinos būtų atsisakyta. Bent jau laiko, per kurias būtų išspręstos bylos, požiūriu. Galutinis doktrinos likimas turėtų būti numatytas po ES prisijungimo prie Europos žmogaus teisių konvencijos.

2. ŽMOGAUS TEISIŲ IR PAGRINDINIŲ LAISVIŲ APSAUGOS KONVENCIJOS VIETA EUROPOS SĄJUNGOS TEISINĖJE SISTEMOJE PO LISABONOS SUTARTIES ĮSIGALIOJIMO: EUROPOS SĄJUNGOS PAGRINDINIŲ TEISIŲ CHARTIJOS IR KONVENCIJOS SANTYKIO PROBLEMATIKA

2009 m. gruodžio 1 d. įsigaliojus Lisabonos sutarčiai ES žmogaus teisių apsaugos sistemoje įvyko svarbūs ir radikalūs pokyčiai - ES pagrindinių teisių chartija įgijo tokią pat teisinę galią kaip ir ES Sutartys. Būtent Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija yra pats svarbiausias žmogaus teisių apsaugos rašytinis dokumentas ES teisėje, kuris formuoja žmogaus teisių apsaugos pagrindus

⁵⁹ L. Šaltinytė. European Union Accession to the European Convention on Human Rights... // ten pat. P. 191-192.

Europos Sąjungoje. Po Lisabonos sutarties įsigaliojimo Europos Sąjungos sutarties 6 straipsnyje⁶⁰ numatyta:

Sąjunga pripažįsta 2000 m. gruodžio 7 d. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje, patikslintoje 2007 m. gruodžio 12 d. Strasbūre, išdėstytas teises, laisves ir principus; Chartija turi tokią pat teisinę galią, kaip ir Sutartys.

Chartijos nuostatos niekaip neišplečia Sutartyse apibrėžtos Sąjungos kompetencijos.

Chartijoje nustatytos teisės, laisvės ir principai aiškinami laikantis Chartijos VII antraštinėje dalyje pateiktų bendrųjų nuostatų, reglamentuojančių jos aiškinimą ir taikymą, taip pat tinkamai atsižvelgiant į Chartijoje nurodytus paaiškinimus, kuriuose pateikti tų nuostatų šaltiniai.

Todėl nenuostabu, kad teisės literatūroje, ypač šiuo metu, gana aktyviai diskutuojama klausimu dėl Europos žmogaus teisių konvencijos ir Chartijos teisinio santykio bei šių dokumentų tarpusavio hierarchijos. Šiuo klausimu bene svarbiausios yra ES pagrindinių teisių chartijos 52 straipsnio 3 dalies⁶¹ nuostatos, kuriose numatyta, kad:

Šioje Chartijoje nurodytų teisių, atitinkančių Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos garantuojamas teises, esmė ir taikymo sritis yra tokia, kaip nustatyta toje Konvencijoje. Ši nuostata nekliudo Sąjungos teisėje numatyti didesnę apsaugą.

Remiantis šiuos straipsniu galima teigti, kad pirmenybė teikiama EŽTK nuostatoms bei jų taikymo apimčiai remiantis Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, pabrėžiant, kad ES teisė gerbia Chartijoje numatytas teises taip, kaip jos ginamos Europos žmogaus teisių konvencijoje. Reikia atkreipti dėmesį ir į tai, kad Chartijoje aiškiai pabrėžiama, jog Konvencija yra tik minimalus žmogaus teisių apsaugos standartas, tai patvirtina ir EŽTT praktika, o ES teisė (kaip ir valstybės) galės suteikti šioms teisėms ir platesnę apsaugą. Tačiau ši nuostata nesprenžia konkretesnio klausimo dėl santykio tarp EŽTT ir ESTT. Aiškinamajame memorandume skelbiama, kad ES įstatymų leidėjas turi paklusti EŽTK įtvirtintiems standartams, tačiau tokiu būdu neigiamai nepaveikdamas ES ir ESTT savarankiškumo, nors taip pat nurodoma, kad Chartijoje įtvirtintų teisių turinys priklauso nuo Europos žmogaus teisių konvencijos standarto. Galima teigti, kad tokia formuluotė visgi išlaiko įtampą tarp ES autonomijos ir įsipareigojimo laikytis EŽTK nustatytų standartų.

D. Jočienės nuomone reikėtų pabrėžti ir tai, kad nors daugelyje ES pagrindinių teisių chartijos straipsnių įtvirtintos tos pačios teisės, kaip ir Europos žmogaus teisių konvencijoje,

⁶⁰ Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį pasirašyta Lisabonoje, 2007 m. gruodžio 13 d. <http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/index.htm> ; prisijungimo laikas: 2011-12-20.

⁶¹ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija // Valstybės žinios, Vilnius, 2002.

pavyzdžiui, teisė į gyvybę, kankinimų ir žiauraus elgesio draudimą, teisingo teismo garantijos, nediskriminacijos principas, įtvirtinamos tos pačios laisvės (saviraiškos laisvė, asociacijų laisvė ir kt.), tačiau Chartijoje įtvirtintos teisės vis dėlto yra platesnės, įtvirtintos ir visiškai naujos EŽTK nenumatytos teisės. Tačiau net ir naujos į Chartiją įtrauktos teisės jau rado tam tikrą atgarsį ir Strasbūro teismo praktikoje. Pavyzdžiui, Chartijos 1 str. įtvirtinta orumo apsauga, tuo tarpu Europos žmogaus teisių konvencijoje tai daroma per 3 str., kartu su kankinimo ir žiauraus elgesio draudimu (žr. bylą *Vincent v. France* ⁶²); antrojoje Chartijos dalyje numatytos naujos laisvės – asmens duomenų apsauga (8 str.), o EŽTK tai daroma tik per Strasbūro teismo praktiką, vystant asmens privataus ir šeimos gyvenimo apsaugą bei teisingo proceso garantijas (žr. bylą *S. and Marper v. United Kingdom* ⁶³).⁶⁴

Taigi, bendra taisyklė aiškinantis konkrečios teisės turinį yra tokia: jei ta teisė patenka į sąrašą teisių, kurių apimtis yra tokia kaip ir Europos žmogaus teisių konvencijoje numatytos teisės, tai ir jos turinys bei interpretavimas turi atitikti EŽTK išaiškinimus, daromus EŽTT. Tačiau nei EŽTK nei Chartija nedraudžia taikyti aukštesnio apsaugos standarto, todėl teisėms, kurios yra platesnės apimties nei įtvirtinta EŽTK, turinį suteiks jas aiškinantys teismai, ir visų pirma – ESTT. Suprantama, Chartiją taikantiems bei jos turinį aiškinantiems teismams vis tiek teks remtis Strasbūro teismo interpretacija ta apimtimi, kuri sutampa su Europos žmogaus teisių konvencija. Problema tik ta, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas ne visas EŽTK garantuojamas teises yra išaiškinęs jų turinio požiūriu, o ir ligšiolinė praktika, prisitaikydama prie naujų situacijų, keičiasi, todėl kyla klausimas, kuo remtis Europos Sąjungos Teisingumo Teismui tuo atveju, kai Strasbūro teismas dar nėra išaiškinęs konkrečios teisės turinio? Panašu, kad tada tektų pačiam Liuksemburgo teismui imtis iniciatyvos ir aiškinti atitinkamą teisę savarankiškai.

Tikėtina, kad Europos Sąjungos Teisingumo Teismo bei Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijų suderinamumo klausimas dar labiau iškils, kai Europos Sąjunga prisijungs prie Europos žmogaus teisių konvencijos. Prof. S. Katuoka, teigia, kad jei Europos Sąjunga ratifikuotų Europos žmogaus teisių konvenciją, susidarytų teismų jurisprudencijos kolizija. Strasbūro teismas (ne ES, bet Europos Tarybos institucija) būtų atsakingas už priežiūrą, kaip ES gerbia pagrindines

⁶² *Vincent v. France*, Appl. no. 6253/03, Judgment of 24 Octobre 2006.

⁶³ *S. and Marper v. United Kingdom*, Appl. no. 30562/04 and 30566/04, Judgment of 4 December 2008.

⁶⁴ D. Jočienė. Pagrindinių teisių apsauga pagal Europos žmogaus teisių konvenciją ir Europos Sąjungos teisę // ten pat. P. 106.

teisės. Nebus aiškus abiejų teismų, kurie turi kitokį supratimą apie tas pačias pagrindines teises, santykis.⁶⁵

Francis G. Jacobs, buvęs ESTT Generalinis advokatas, iš dalies tokios pačios nuomonės. Jis teigia, kad ES žmogaus teisių apsaugos sistema bus sudėtingesnė, kadangi ES pagrindinių teisių chartija tapo teisiškai privaloma. Dviejų atskirų tekstų buvimas su skirtingomis formuluočėmis gali sukelti painiavą. Kuo didesnis reikšmingumas yra suteikiamas ES pagrindinių teisių chartijai, tuo sunkiau gali būti (kas iš tikrųjų jau buvo ne kartą įrodyta) paaiškinti visuomenei, ir tikriausiai netgi patiems teisininkams ir teisėjams, kad Chartija nėra visa apimantis (universalus) žmogaus teisių dokumentas Europos Sąjungai, tačiau priešingai, greičiau pasižymi gana ribota apimtimi, nes yra skirtas tik Europos Sąjungos institucijoms ir valstybėms narėms ir tik tuo atveju, kai jos įgyvendina Europos Sąjungos teisę.⁶⁶ Ir netgi remiantis šiuo pastebėjimu, gali atsirasti painiava: valstybės narės bus siejamos su Chartija įgyvendindamos Europos Sąjungos teisę, tačiau kalbant apie Europos žmogaus teisių konvenciją, jos veikia savo pačių nuožiūra. Skiriamoji linija tarp šių dviejų situacijų ne visada yra lengvai pastebima. Be to, vienu metu gali atrodyti šiek tiek per daug valstybėms narėms būti siejamoms net su trijų rūšių garantijomis: Chartija, EŽTK ir jų pačių žmogaus teisių apsaugos dokumentais. Tačiau kalbant apie šių dokumentų sąveiką EŽTK turi išlikti Europos žmogaus teisių apsaugos pamatu.⁶⁷

Tačiau Olivier de Schutter pateikia kiek optimistiškesnę savo nuomonę. Anot profesoriaus, ES pagrindinių teisių chartijos inkorporavimas į ES teisę neužkerta kelio Europos Sąjungai prisijungti prie Europos žmogaus teisių konvencijos ir nepadaro EŽTK nenaudingos Europos Sąjungai. Kaip Europos Žmogaus teisių konvencijos valstybėms narėms yra lengviau vykdyti EŽTK priimtus įsipareigojimus (kadangi jų nacionalinė teisė užtikrina veiksmingą pagrindinių teisių apsaugą), lygiai taip pat Europos Sąjungai taps lengviau vykdyti Europos Žmogaus teisių konvencija priimtus įsipareigojimus, kadangi ji sustiprino minėtų teisių apsaugą Europos Sąjungos viduje. Įsipareigojimas laikytis tarptautinio žmogaus teisių apsaugos dokumento neatims iš valstybių bei ES būtinybės gerinti tokią apsaugą vidaus lygmeniu. Priešingai, toks įsipareigojimas kaip tik skatina siekti tokio gerinimo.⁶⁸ Europos Komisija veiksmingo ES pagrindinių teisių chartijos įgyvendinimo

⁶⁵ Katuoka S. Europos Sąjungos Konstitucija ir Pagrindinių teisių chartija // Europos Sąjungos teisė ir Lietuva. – Vilnius: Justitia, 2002. P. 116.

⁶⁶ Francis G. Jacobs. The impact of European Union accession to the European Convention on Human Rights. http://www.judicialstudies.unr.edu/JS_Summer09/JSP_Week_1/Jacobs%20ECHR%20and%20EU%20Charter.pdf; prisijungimo laikas: 2012-01-05.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Contribution by Mr Olivier de Schutter, Professor at the Law Faculty of the Catholic University of Louvain and the College of Europe (Bruges) http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc08/EDOC11533.htm#P338_69685;

Europos Sąjungoje strategijoje taip pat pažymėjo, kad Strasbūro teismo atliekama išorės kontrolė turi dar labiau skatinti Europos Sąjungą įgyvendinti plataus užmojo pagrindinių teisių politiką: kuo geriau ES užtikrins, kad jos teisės aktuose būtų laikomasi pagrindinių teisių, tuo mažesnė bus rizika, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas jiems nepritaris.⁶⁹ Viviane Reding, Europos Komisijos pirmininko pavaduotoja, posėdyje Strasbūre pažymėdama oficialių derybų dėl ES prisijungimo prie Europos žmogaus teisių konvencijos pradžią teigė, kad ES pagrindinių teisių chartijos požiūriu – kuri daugelyje atvejų labiau ambicinga negu pati EŽTK – Europos Sąjungai nebus sudėtinga atitikti Europos žmogaus teisių konvencijos keliamus reikalavimus. Europos Sąjungos prisijungimas prie EŽTK yra siekis išvystyti politiką, kuri sustiprintų pagrindinių teisių, kurias turi žmonės Europoje, efektyvumą.⁷⁰

Autorės nuomone žmogaus teisių apsaugos mechanizmas Europoje išties gali tapti painesniu dėl dar vieno privalomo tarptautinio žmogaus teisių dokumento įsigaliojimo. Valstybės narės nuo šiol turės gerbti ir užtikrinti pagrindinių teisių laikymąsi tiek pagal EŽTK, tiek pagal Pagrindinių teisių chartiją, kiek jos įgyvendina ES teisę. Nors iš kitos pusės, tai neturėtų sukelti didesnių keblumų. Atrodytų, jei valstybės laikosi EŽTK prisiimtų įsipareigojimų, tai tuo metu jos užtikrina pagrindinių teisių taikymą Chartijos atžvilgiu, kadangi pastaroji turi neprieštarauti EŽTK, kurios nuostatas aiškina EŽTT. Tas pats turėtų būti taikytina kalbant apie dviejų teismų galimą koliziją. ESTT, taikydamas ir aiškindamas Chartiją, turėtų remtis EŽTT pagrindinių teisių aiškinimu kaip, beje, jis rėmėsi iki šiol. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija EŽTK atžvilgiu turėtų būti laikoma „nacionaliniu“ Europos Sąjungos žmogaus teisių katalogu. Tuo tarpu Europos žmogaus teisių konvencija Europos Sąjungoje turi būti traktuojama kaip tarptautinė sutartis, numatanti minimalius žmogaus teisių apsaugos standartus ir paliekanti galimybę, kaip ir valstybėms narėms, taip ir Europos Sąjungai, „nacionaliniais“ teisės aktais užtikrinti platesnę pagrindinių teisių apsaugą. Vadinasi po Lisabonos sutarties Europos žmogaus teisių konvencija Europos Sąjungos teisinėje sistemoje tampa savotišku žmogaus teisių apsaugos standarto atskaitos tašku, neleidžiančiu ES užtikrinti žemesnės žmogaus teisių apsaugos negu užtikrina EŽTK. Taigi, galima teigti, kad minėtu

prisijungimo laikas: 2011-12-20.

⁶⁹ Komisijos komunikatas „Veiksmingo Pagrindinių teisių chartijos įgyvendinimo Europos Sąjungoje strategija“. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52010DC0573:lt:HTML>;

prisijungimo laikas: 2012-01-02

⁷⁰ Viviane Reding. Vice-President of the European Commission responsible for Justice, Fundamental Rights and Citizenship. The EU's accession to the European Convention on Human Rights: Towards a stronger and more coherent protection of human rights in Europe.

http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/reding/pdf/speeches/speech_20100318_1_en.pdf; prisijungimo laikas: 2012-01-02.

Chartijos 52 straipsniu ES įsipareigoja nepažeisti EŽTK nuostatų, aiškinamų Europos Žmogaus Teisių Teismo.

Autorė teigia, kad šiuo atveju daugeliui gali iškilti klausimas, kodėl Europos Sąjungai reikia prisijungti prie EŽTK, jei visos šio dokumento nuostatos ir dar daugiau nei jos, yra perkeltos į ES pagrindinių teisių chartiją? Juk garantuojant tokias pačias teises ta pačia apimtimi ir dar plačiau nėra būtinybės jas dubliuoti prisijungimu prie EŽTK. Atsakymas būtų toks, kad svarbu ne tai, kokios teisės yra įtvirtintos Europos žmogaus teisių konvencijoje, o jų apsaugos mechanizmas, t.y. išorinė ES teisės aktų bei ES institucijų veiksmų kontrolė EŽTK įtvirtintų žmogaus teisių požiūriu. Tam teisių minimumui, kurį garantuoja šis žmogaus teisių dokumentas, bus užtikrinama dar didesnė apsauga, taikant išorinę Strasbūro teismo priežiūrą. Net jei ir egzistuoja atvirai neišreikšta ambicija ES pagrindinių teisių chartija užtikrinti stipresnę apsaugą nei užtikrina EŽTK, atsižvelgiant į daugelį kitų ES interesų yra pavojus, kad kai kuriais atvejais šie idealai ir tikslai galėtų atsitraukti į antrą planą. ES prisijungus prie EŽTK, išorinė Strasbūro Teismo kontrolė užtikrintų, kad tokie galimi atvejai niekada „nenukristų“ žemiau EŽTK standartų. Tai savo ruožtu užtikrintų nuoseklesnę žmogaus teisių nuostatų aiškinimą ir interpretavimą, bei leistų siekti efektyvesnės žmogaus teisių apsaugos Europoje.

3. EUROPOS SĄJUNGOS PRISIJUNGIMAS PRIE ŽMOGAUS TEISIŲ IR PAGRINDINIŲ LAISVIŲ APSAUGOS KONVENCIJOS

3.1. Europos Sąjungos prisijungimo prie Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos poreikis

Šiuo metu Europos Sąjunga yra vienintelė teisinė erdvė Europoje, nepavaldi Strasbūro teismo išorinei kontrolei. Tačiau reiktų pabrėžti, jog atsižvelgiant į Liuksemburgo teismo praktiką pagrindinių teisių apsaugos srityje ir EŽTT precedentinės teisės atliekamą peržiūrą, Europos Sąjunga *de facto* jau laikosi Europos žmogaus teisių konvencijos, o Strasbūro teismas savo ruožtu išvystęs ekvivalentinę apsaugos doktriną pripažįsta Europos Sąjungos Teisingumo Teismo precedentinę teisę žmogaus teisių apsaugos srityje. Visgi tokia oficialiai neįtvirtinta padėtis neramina žmogaus teisių apsaugos ekspertus. Faktas, kad Europos Sąjunga nėra Europos žmogaus teisių konvencijos šalis reiškia, kad ji nėra teisiškai jos įpareigota. Vadinasi, ES negali dalyvauti EŽTT procesuose prieš valstybes nares, netgi jei tai liečia ES teisės aktus, o asmenys negali pateikti

skundų EŽTT tiesiogiai prieš Europos Sąjungą. Šios ir daugiau problemų davė pradžią stiprioms diskusijoms dėl ES poreikio prisijungti prie EŽTK. Šiuo atžvilgiu reiktų aptarti pagrindinius ir dažniausiai pabrėžiamus prisijungimo argumentus, pateiktus abiejų prisijungimo šalių bei žmogaus teisių apsaugos specialistų, ir apibendrinti esamus žmogaus teisių apsaugos sistemos trūkumus.

Europos Parlamentas savo rezoliucijoje dėl prisijungimo institucinių aspektų ⁷¹ teigia, kad didžiausia ES prisijungimo prie EŽTK pridėtinė vertė yra ta, kad asmenys galėtų kreiptis į Strasbūro teismą dėl veiksmų, kurių imasi Europos Sąjungos institucijos ar valstybės narės, įgyvendindamos ES teisės aktus. Todėl bet koks fizinio ar juridinio asmens pareiškimas dėl Europos Sąjungos institucijos ar organo veiksmo ar pažeidimo turėtų būti nukreiptas išskirtinai prieš ją pačią; taip pat bet koks skundas, kurio pagrindas yra priemonė, kuria valstybė narė įgyvendina Sąjungos teisę, turėtų būti nukreiptas išskirtinai prieš valstybę narę, nepažeidžiant principo, kad, esant kokiai nors abejonei dėl atsakomybės pasidalijimo būdo, pareiškimas galėtų būti pateiktas vienu metu prieš Europos Sąjungą ir valstybę narę. ⁷²

Be šio argumento Europos Parlamentas rezoliucijoje pabrėžia ir kitas svarbias priežastis, dėl kurių Europos Sąjunga turėtų prisijungti prie EŽTK:

- ES narystė – tai pažanga vykdant Europos integracijos procesą, taip žengiamas žingsnis į priekį siekiant politinės Sąjungos,
- Europos Sąjungos pagrindinių teisių apsaugos sistemą papildo ir stiprina į jos pirminę teisę įtraukta Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, o jos prisijungimas prie EŽTK duotų stiprų ženklą, kad Europos Sąjunga veikia išvien su Europos Tarybai priklausančiomis šalimis ir jos visai Europai taikoma žmogaus teisių sistema; be to, šis prisijungimas sustiprintų ES patikimumą trečiųjų šalių akyse, iš kurių ji dvišaliuose santykiuose nuolat reikalauja laikytis EŽTK,
- ES ir EŽTK teisės sistemų, teisės aktų ir teismų praktikos derinimas žmogaus teisių srityje prisidėtų prie darnios dviejų Europos teismų raidos žmogaus teisių srityje, ypač dėl išaugusio dialogo ir bendradarbiavimo poreikio, ir taip būtų sukurta vientisa sistema, kurioje du teismai dirbtų vienu metu,
- prisijungimu taip pat būtų iš dalies atlyginta tai, kad Europos Sąjungos Teisingumo Teismo kompetencija šiek tiek apribota užsienio ir saugumo politikos bei policijos ir saugumo

⁷¹ 2010 m. gegužės 19 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl Europos Sąjungos prisijungimo prie Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos institucinių aspektų (2009/2241(INI)).
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2010-0184+0+DOC+XML+V0//LT>;
prisijungimo laikas: 2012-01-06.

⁷² Ten pat.

politikos klausimų atžvilgiu, nes būtų vykdoma naudinga visos ES veiklos išorės teisminė priežiūra.

Europos Komisijos Pirmininko pavaduotoja Viviane Reding taip pat teigia, jog prisijungimas prie Europos žmogaus teisių konvencijos užtikrintų, kad palaipsniui išsiplėtos abiejų Teismų - Strasbūro Teismo ir Teismo Liuksemburge - precedentine teisė. Taigi, tai yra galimybė išvystyti aiškiai suprantamą ir nuoseklią pagrindinių teisių apsaugos sistemą visame žemyne, tvirtai užtikrinant Europai visiškai vieningą teisinę sistemą ir vertybes.⁷³

Viviane Reding pabrėžė, kad po prisijungimo tampant bendru atsakovu, Europos Sąjunga, Strasbūro teismo sprendimu nustatant Europos žmogaus teisių konvencijos pažeidimus, būtų įpareigota vykdyti Strasbūro teismo sprendimą ir tokiu būdu panaikinti arba pataisyti Europos Sąjungos įstatymų nuostatas.⁷⁴ Be kita ko, ji pažymėjo bendrojo gynybos mechanizmo sukūrimo svarbą, kadangi be jo Strasbūro teismas gali pavesiti vykdyti nuosprendį tik prieš valstybes nares, netgi tuo atveju, jeigu žmogaus teisių pažeidimas kyla iš Europos Sąjungos teisinės sistemos. Tačiau valstybės narės negalėtų vykdyti tokių sprendimų, kadangi jos akivaizdžiai neturi galių panaikinti ar pataisyti ES įstatymų. Pasak V. Reding, Strasbūro teismas iš esmės neturėtų interpretuoti Europos Sąjungos teisinės sistemos ypatybių. Dėl šio autonominio ES įstatymų interpretavimo principo pačiai Europos Sąjungai turėtų būti suteikiama teisė prisijungti prie proceso bet kuriuo atveju, nagrinėjimu prieš valstybes nares, ir ne tik tais atvejais, kai teisės aktas tariamai pažeidė EŽTK. Bendro gynybos mechanizmo įvedimas tokiu būdu būtų labai ribotas pokytis EŽTK sistemai. Jis daugiau būtų techninio bei procedūrinio pobūdžio ir neįtakotų atitinkamų Europos žmogaus teisių konvencijos funkcijų pakeitimo, tačiau daugiau užtikrintų vienodą ir tolygų ES įtraukimą į EŽTK sistemą.⁷⁵

Šiai nuomonei pritaria ir kiti žmogaus teisių apsaugos specialistai. F. Benoit-Rohmer teigia, kad prisijungimas supaprastintų teisinių gynimo būdų procedūras, kurios šiuo metu yra sudėtingos, bet kurias turi pereiti potenciali Europos Sąjungos teisės auka. Po vidaus gynybos priemonių išnaudojimo asmuo privalo pateikti skundą Europos Žmogaus Teisių Teismui ne prieš ginčijamą Europos Sąjungos teisės aktą, kuris tariamai pažeidžia žmogaus teises, bet prieš valstybę narę. Jeigu ta valstybė yra pripažįstama kalta, nėra garantijos, kad pareiškėjo situacija bus ištaisyta, kadangi

⁷³ Viviane Reding. The EU's accession to the European Convention on Human Rights: Towards a stronger and more coherent protection of human rights in Europe// ten pat.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Ibid.

teisės gynimo priemonė priklauso nuo trečiosios šalies – Europos Sąjungos.⁷⁶ Dėl to F. Benoit - Rohmer teigia, kad aiškumas ir teisinis tikrumas yra pagrindinės priežastys, dėl kurių Europos Sąjunga turėtų prisijungti prie EŽTK.

Taigi, galima teigti, kad be poreikio nustatyti ir užtikrinti labiau suderintą ir harmoningą žmogaus teisių sistemą Europoje, ES veikėjai siekia užtikrinti ES prisijungimą prie EŽTK ir dėl politinių bei simbolinių priežasčių. Kitaip tariant, ES prisijungimas yra pateikiamas kaip esminis žingsnis, kuris oficialiai patvirtintų ES pagrindinių teisių apsaugos įsipareigojimą tiek viduje tiek ir iš išorės.⁷⁷

Tačiau pasak Francis G. Jacobs, tokie argumentai, kaip antai ES turėtų prisijungti prie EŽTK, nes Europos Sąjungos valstybės narės yra Europos žmogaus teisių konvencijos šalys, arba, kad prisijungimas svarbus dėl žmogaus teisių politikos santykiuose su trečiosiomis šalimis, yra silpni.⁷⁸ F.G. Jacobs teigia, kad esminis klausimas turėtų būti, ar Europos Sąjungos prisijungimas sustiprins žmogaus teisių apsaugą Europoje. Politinės ir simbolinės Europos Sąjungos prisijungimo priežastys neturės konkretaus ir apčiuopiamo poveikio žmogaus teisių apsaugos stiprinimui. Toks poveikis bus ribotas, nes Europos žmogaus teisių konvencija jau yra laikoma pagrindiniu žmogaus teisių apsaugos standartu. Tai matyti ir pačioje ES Sutartyje. EŽTK buvo pripažinta ir ESTT precedentinėje teisėje; Liuksemburgo teismas ne tik taiko EŽTK, bet ir atidžiai stebi EŽTT precedentinę teisę, o ESTT precedentinės teisės reikšmė buvo aiškiai pripažinta EŽTT *Bosphorus* byloje.⁷⁹

Tuo tarpu Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėjas Francois Tulkens teigia, kad prisijungimas turėtų įvykti kaip įmanoma greičiau ir kuo įmanoma paprasčiau. Jis pažymi, kad šiuo metu EŽTK sistema „kenčia“ nuo nestabilumo ir nesuderinamumo.⁸⁰ Buvusio EŽTT teisėjo Pieter van Dijk nuomonė ta pati. Anot jo, nors Europos Sąjunga jau yra faktiškai prisijungusi prie Europos žmogaus teisių konvencijos dėl šio dokumento ir EŽTT precedentinės teisės įtraukimo į savo teisinę

⁷⁶ Contribution by Mrs Florence Benoit-Rohmer, Professor at the Robert Schuman University (Strasbourg). http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc08/EDOC11533.htm#P338_69685; prisijungimo laikas: 2011-01-06.

⁷⁷ X. Groussot, T. Lock, L. Pech. EU Accession to the European Convention on Human Rights: a Legal Assessment of the Draft Accession Agreement of 14th October 2011. http://www.robert-schuman.eu/doc/questions_europe/qe-218-en.pdf; prisijungimo laikas: 2012-01-11.

⁷⁸ Francis G. Jacobs. The impact of European Union accession to the European Convention on Human Rights. http://www.judicialstudies.unr.edu/JS_Summer09/JSP_Week_1/Jacobs%20ECHR%20and%20EU%20Charter.pdf; prisijungimo laikas: 2012-01-05

⁷⁹ Report of the Committee on Legal Affairs and Human Rights. The accession of the European Union European Community to the European Convention on Human Rights. http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc08/EDOC11533.htm#P338_69685; prisijungimo laikas: 2011-01-06.

⁸⁰ Ibid.

sistemą, nėra garantijų, kad tokių žmogaus teisių apsaugos standartų bus laikomasi visada. Po prisijungimo, EŽTT turėtų tiesioginę jurisdikciją ES institucijoms. Tai be abejo užtikrins vienodą EŽTK taikymą ir interpretavimą.⁸¹

Kitas aktualus klausimas, jei Europos Sąjungos prisijungimas visgi neturėtų esminės įtakos žmogaus teisių apsaugos sustiprinimui, ar neprisijungimo atveju liktų spragų žmogaus teisių apsaugos mechanizme. F. G. Jacobs nuomone esamų spragų nėra daug arba jos nėra esminės: jos greičiausiai gali iškilti tik ribotose srityse, kuriose ESTT neturi pakankamai jurisdikcijos.⁸² Įsigaliojus Maastrichto ir Amsterdamo sutartims, kurios išplėtė ES įgaliojimus srityse, iš esmės aktualiose žmogaus teisėms, pavyzdžiui, prieglobsčio, imigracijos politikos srityse, poreikis prisijungti prie EŽTK buvo diskutuojamas dar plačiau. Tuo metu ESTT jurisdikcija neapėmė bendrosios užsienio ir saugumo politikos srities ir buvo stipriai apribota policijos ir teismų bendradarbiavimo baudžiamųjų bylų srityje. Kadangi Lisabonos sutartis panaikino ramsčių sistemą, policijos ir teismų bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose sritis, su tam tikromis išimtimis, tapo pavaldi ESTT jurisdikcijai. Lisabonos sutartis taip pat patikslino, kad Europos Sąjungos Teisingumo Teismas turi jurisdikciją nagrinėti ir tas priemones, kuriomis ribojama pagrindinių teisių apsauga bendros užsienio ir saugumo politikos srityse. Šis pokytis smarkiai sumažina ES poreikį prisijungti prie EŽTK, nors mažai tikėtina, kad dėl likusios ESTT jurisdikcijos išimties policijos ir teismų bendradarbiavimo baudžiamųjų bylų srityje, EŽTT taikytų ekvivalentinės apsaugos doktriną.⁸³

Nenuostabu, kad daugelis žmogaus teisių apsaugos specialistų kelia klausimą, ar bus papildoma nauda iš ES prisijungimo prie EŽTK, kada po Lisabonos sutarties panaikinta ramsčių sistema ir EŽTT išvystyta ekvivalentinės apsaugos doktrina? Juk ši doktrina ir taip reikšmingai padėjo sustiprinti pagrindinių teisių apsaugą. Šiuo atžvilgiu galima prisiminti anksčiau pateiktus argumentus ir juos susisteminti. Pirma, ES prisijungimas prie Europos žmogaus teisių konvencijos yra svarbus žingsnis, siekiant užtikrinti žmogaus teisių apsaugos mechanizmo suderinamumą ir sistemos nuoseklumą Europoje. Antra, kas labai aktualu Europos Sąjungai, prisijungimas svarbus dėl politinių ir simbolinių priežasčių. ES prisijungimas prie EŽTK būtų aiškus solidarumo ženklas pagrindinių teisių srityje, jis sustiprintų pasitikėjimą ES žmogaus teisių sistema ir ES išorės politika.

⁸¹ Contribution by Mr Pieter van Dijk, Member of the Venice Commission and former Judge on the European Court of Human Rights.

http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc08/EDOC11533.htm#P338_69685; prisijungimo laikas: 2011-01-06

⁸² Report of the Committee on Legal Affairs and Human Rights. The accession of the European Union European Community to the European Convention on Human Rights.

http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc08/EDOC11533.htm#P338_69685; prisijungimo laikas: 2011-01-06.

⁸³ Ibid.

Ir trečia, prisijungimas suteiktų naujas galimybes ginti savo teises Strasbūro teismui pateikiant skundus, nukreiptus prieš ES.

Galima teigti, kad kiekviena iš minėtų prisijungimo priežasčių suponuoja vieną ar daugiau problemų esamoje žmogaus teisių apsaugos sistemoje ir šios problemos turi būti išspręstos ES prisijungiant prie Europos žmogaus teisių konvencijos. Kol Europos Sąjunga neprisijungs prie EŽTK, galima išskirti tokius dabartinius sistemos trūkumus:

- Europos lygmeniu esantys žmogaus teisių standartų skirtumai;
- Nėra atliekama išorinė ES institucijų teisminė priežiūra;
- Europos teisinės apsaugos nuoseklumas negali būti visiškai užtikrintas ir įvykdytas, kol nėra suderinta dviejų teismų – Strasbūro ir Liuksemburgo - precedentinė teisė;
- Europos piliečiai negali turėti tiesioginės prieigos prie EŽTT, kai jie mano, kad jų pagrindinės teisės yra pažeistos Europos Sąjungos institucijų.

Nors drąsiai galima teigti, kad Europos žmogaus teisių konvencija ir taip žymiai prisidėjo prie Europos Sąjungos žmogaus teisių stiprinimo, visgi dabartinė EŽTK padėtis Europos Sąjungoje, ES neprisijungus prie Konvencijos, iki galo neužtikrina efektyvaus žmogaus teisių apsaugos mechanizmo ir neigiamai atsiliepia Europos žmogaus teisių apsaugos doktrinai.

Galutiniai reikalingi teisiniai ES prisijungimo prie EŽTK pagrindai sukurti dar 2010 metais. Konvencijos sistemą reformuojantis Keturioliktasis protokolai, priimtas dar 2004 m. ir pagaliau įsigaliojęs 2010 m. birželio 1 d., po to, kai šį Protokolą ratifikavo Rusijos Federacija Interlakeno konferencijos metu 2010 m. vasario 18 d., numato Europos Sąjungos prisijungimą prie Europos žmogaus teisių konvencijos sistemos ir sudaro teisinius tokio prisijungimo pagrindus. Europos žmogaus teisių konvencijos 59 straipsnio 2 dalyje numatyta: *“Europos Sąjunga gali prisijungti prie šios Konvencijos“*.⁸⁴

Europos Sąjungos teisės požiūriu toks prisijungimas numatytas 2009 m. gruodžio 1 d. įsigaliojusioje Lisabonos sutartyje, į kurią įtraukta ES pagrindinių teisių chartija, kuri po Lisabonos sutarties įsigaliojimo tapo teisiškai privaloma. Po Lisabonos sutarties įsigaliojimo Europos Sąjungos sutarties 6 straipsnio 2 dalyje⁸⁵ numatyta:

Sąjunga prisijungia prie Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos. Šis prisijungimas neturi įtakos Sutartyse apibrėžtai Sąjungos kompetencijai.

⁸⁴ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolais Nr. 11 ir Nr. 14 // Valstybės žinios. 2011, Nr. 156-7390.

⁸⁵ Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį pasirašyta Lisabonoje, 2007 m. gruodžio 13 d. <http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/index.htm> ; prisijungimo laikas: 2011-11-25.

Taigi, Lisabonos sutartis ne tik numato teisinį pagrindą ES prisijungti prie EŽTK, bet ir daro prisijungimą privalomą.⁸⁶

Praėjus keliems mėnesiams po Lisabonos sutarties įsigaliojimo tarp Europos Komisijos ir Europos Tarybos buvo surengti bendri pasitarimai, kurių metu Komisija veikė visos ES vardu, vadovaudamasi derybų mandatu, kurį ji gavo per ES Teisingumo ministrų susitikimą Ministrų Taryboje 2010 m. birželio 4 dieną. Europos Tarybos Ministrų Komitetas suteikė ad hoc įgaliojimą Vykdomajam (Vadovaujančiam) Žmogaus teisių Komitetui (CDDH) parengti su Komisija būtinas teises priemones ES prisijungimui prie EŽTK. Komisijos derybininkai ir Europos Tarybos Vadovaujančiojo žmogaus teisių komiteto ekspertai iš viso surengė 8 darbo posėdžius siekiant parengti susitarimą dėl ES prisijungimo prie Konvencijos. Posėdžiai vyko tarp 2010 m. liepos ir 2011 m. birželio mėnesių.

Neišbaigtas sutarties projektas pirmą kartą buvo pateiktas 2011 m. vasario mėnesį, bet neišspręsti teisiniai klausimai ir techninės-praktinės problemos reikalavo tolimesnių diskusijų. 2011 m. liepos 19 dieną buvo paskelbtas pilnavertis išbaigtas ES prisijungimo prie EŽTK sutarties projektas, sudarytas iš 12 straipsnių pataisų su aiškinamąja ataskaita. Projektas ir aiškinamoji ataskaita vėliau „finišavo“ neeiliniame CDDH posėdyje 2011 m. spalio 12-14 dienomis.

ES prisijungimo prie Konvencijos klausimas šiuo metu (2012 m. vasario mėn. – aut. pastaba) vis dar yra derybų procese ir sudėtinga spręsti tiek apie galutinį šių derybų rezultatą, tiek ir tai, kiek pasiteisins būsimos sutarties įgyvendinimas praktiniu požiūriu. Tačiau abiejų šalių nuveiktas didžiulis darbas – paskelbtas prisijungimo sutarties projektas – leidžia numatyti būsimą išbaigtą Europos Sąjungos žmogaus teisių sistemą su Europos žmogaus teisių konvencija priešakyje. Todėl toliau darbe bus analizuojami daugiausiai diskusijų sukėlę techniniai ir teisiniai prisijungimo klausimai bei kaip šiuos klausimus buvo bandoma išspręsti sutarties projekte.

3.2. Labiausiai ginčytini teisiniai ir procesiniai prisijungimo klausimai

Europos Sąjungos prisijungimas prie Europos žmogaus teisių konvencijos sistemos kėlė daug teisinių bei techninių klausimų, nes pirminė EŽTK sistema, sukurta 1950 m., buvo skirta tik valstybėms, kaip pagrindiniams tarptautinės teisės subjektams. Šiuo atveju reikėjo išspręsti klausimą dėl Europos Sąjungos, kaip supranacionalinės tarptautinės organizacijos, prisijungimo prie Europos žmogaus teisių konvencijos galimybių. Šiam tikslui svarbu išanalizuoti labiausiai ginčytinus

⁸⁶ L. Šaltinytė. European Union Accession to the European Convention on Human Rights... // ten pat. P.178.

teisinius ir procesinius prisijungimo klausimus, kilusius per visą derybų dėl prisijungimo laikotarpį. Tik esant galutiniams sprendimams šiais klausimais bus galima pateikti atsakymus apie būsimą ES prisijungimą prie Europos žmogaus teisių konvencijos sistemos, įvardyti konkretų būsimą poveikį Europos žmogaus teisių konvencijos pagrindu sukurtai žmogaus teisių apsaugos sistemai ir atsakyti į pagrindinį klausimą – ar ES prisijungimas prie EŽTK sustiprins žmogaus teisių apsaugą ir jų gynimo mechanizmą Europoje.

Galima išskirti šiuos esminius probleminius aspektus, kuriuos iškėlė būsimas ES prisijungimas prie Europos žmogaus teisių konvencijos ir kurie sukėlė daugiausiai diskusijų:

1. Vieno teisėjo iš kiekvienos Aukštosios susitariančios šalies taisyklė ir Europos Sąjungos dalyvavimo galimybė Europos Tarybos Ministrų Komitete;
2. Bosphorus bylos ekvivalentinės apsaugos doktrinos ateitis;
3. Europos Sąjungos prisijungimas prie Europos žmogaus teisių konvencijos protokolų;
4. Europos Sąjungos teisinės sistemos autonomijos principas;
5. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo išimtinė jurisdikcija;
6. Vidaus gynybos priemonių išnaudojimas ir mechanizmo, įgalinančio Liuksemburgo teismą priimti sprendimą pirmiau už Strasbūro teismą, poreikis;
7. „Bendraatsakovo mechanizmo“ (*co-respondent mechanism*) poreikis.

Tačiau prieš aptariant šiuos esminius klausimus, reikia atkreipti dėmesį į vieną dokumentą, kuris pasak žmogaus teisių apsaugos specialistų, turėjo didelės įtakos sutarties projekto rengimui. Tai Protokolas (Nr. 8) dėl Europos Sąjungos sutarties 6 straipsnio 2 dalies dėl Sąjungos prisijungimo prie Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos⁸⁷, kuris pridodamas prie Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo.

Nors ES sutarties 6 straipsnio antra dalis numato, kad Europos Sąjunga turi prisijungti prie EŽTK, kai kurios ES valstybės narės manė esant reikalinga įtraukti perspėjimą, pagal kurį šis prisijungimas neturės įtakos Europos Sąjungos kompetencijai, kaip apibrėžta ES Sutartyse. Šis susirūpinimas taip pat paaiškina, kodėl teisiškai susaistantis protokolas, numatantis dar daugiau suvaržymų arba saugiklių, priklausomai nuo kiekvieno požiūrio, į kuriuos turės būti atsižvelgta būsimajame prisijungimo sutartyje, buvo pridėtas prie Europos Sąjungos Sutarčių. Šis dokumentas dar kartą pabrėžia, kad ES prisijungimas neturės jokios įtakos Europos Sąjungos kompetencijai ar jos institucijų galioms ir, dar įdomiau, numato, kad savituosius Europos Sąjungos ir Europos

⁸⁷ Protokolas (Nr. 8) dėl Europos Sąjungos sutarties 6 straipsnio 2 dalies dėl Sąjungos prisijungimo prie Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos. Oficialusis leidinys 115, 09/05/2008 p. 0273 – 0273. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12008M/PRO/08:LT:HTML;> prisijungimo laikas: 2012-02-07.

Sąjungos teisės ypatumus būtina išsaugoti, nors jų ir neapibrėžia.⁸⁸ Dėl to jo tiksliai apimtis lieka gana neaiški, bet jau nuo pradžios buvo aišku, kad Protokolas Nr. 8 taps reikšmingu suvaržymu prisijungimo sutarties projekto rengėjams. Iš tiesų, jis ne tik netiesiogiai reikalauja, kad ES teisinės sistemos autonomija būtų išsaugota, bet ir įveda tokių institucinių elementų kaip prievolė išsaugoti „galimo Sąjungos dalyvavimo Europos konvencijos kontrolės organuose konkrečią tvarką“ ir procedūrinių elementų, nes numato, kad sutartis turi pateikti „mechanizmus, kurie būtini užtikrinant, kad ne valstybių narių ieškiniai ir asmenų skundai būtų deramai pateikiami atitinkamai valstybėms narėms ir (arba) Sąjungai, jei tokie būtų“.⁸⁹

Vieno teisėjo iš kiekvienos Aukštosios susitariančios šalies taisyklė ir ES dalyvavimo galimybė Europos Tarybos Ministrų Komitete

Tai iš esmės klausimas, ar Europos Sąjunga turėtų prisijungti prie EŽTK lygiomis teisėmis su kitomis Aukštosiomis susitariančiomis šalimis.

Vertinant iš institucinės perspektyvos, buvo teigiama, kad Protokolu Nr. 8 visų pirma ir visų svarbiausia yra reikalaujama paskirti ES teisėją tam, kad būtų užtikrintas ir adekvatus ES atstovavimas Strasbūro teisme, ir specializuotų žinių apie ES teisės „savituosius ypatumus“ atspindėjimas. Kalbėdama apie prisijungimą Viviane Reding aiškiai pabrėžė, kad Europos Sąjungos teisėjo dalyvavimo Strasbūro teisme principas yra aukščiausias Europos Sąjungos iškeliamas interesas, kadangi ES teisė yra atskira, autonominė ir aukšto lygio specializuota teisinė sistema. Vienas iš pagrindinių prisijungimo aspektų yra užtikrinti, kad Europos Sąjungos teisinė sistema būtų atitinkamai atstovaujama EŽTT ir kad šis Teismas tinkamai ir visapusiškai įvertintų ES teisinės sistemos specifiškumą.⁹⁰

Tęsdamas V. Reding mintį Europos Parlamentas pabrėžia⁹¹, kad prisijungdama prie EŽTK Europos Sąjunga netampa Europos Tarybos nare, bet tam tikras Europos Sąjungos dalyvavimas EŽTK organuose yra būtinas, kad būtų užtikrinta gera ES integracija į Europos žmogaus teisių konvencijos sistemą, ir todėl Europos Sąjunga turėtų joje turėti tam tikras teises, visų pirma:

- teisę pateikti trijų kandidatų sąrašą teisėjo pareigoms, kurių vienas išrenkamas Europos Tarybos Parlamentinėje Asamblėjoje nuo Europos Sąjungos ir dalyvauja EŽTT darbe lygiomis teisėmis su kitais teisėjais, remiantis EŽTK 27 straipsnio 2 dalimi; kadangi Europos

⁸⁸ X. Groussot, T. Lock, L. Pech. EU Accession to the European Convention on Human Rights: a Legal Assessment of the Draft Accession Agreement...// ten pat.

⁸⁹ Protokolas (Nr. 8)...// ten pat.

⁹⁰ Viviane Reding. The EU's accession to the European Convention on Human Rights: Towards a stronger and more coherent protection of human rights in Europe // ten pat.

⁹¹ 2010 m. gegužės 19 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl Europos Sąjungos prisijungimo prie Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos institucinių aspektų...//ten pat.

Parlamentas prisideda sudarant kandidatų sąrašą pagal procedūrą, panašią į nustatytą Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 255 straipsnyje dėl Europos Sąjungos Teisingumo Teismo teisėjų skyrimo,

- teisę per Europos Komisiją dalyvauti ir ES vardu balsuoti Ministrų komiteto posėdžiuose, kai šis vykdo Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimų vykdymo kontrolės organo veiklą arba kai sprendžia dėl reikalingumo prašyti Teismo nuomonės, taip pat teisę būti atstovaujamai Vadovaujančiame žmogaus teisių komitete (pagalbiniam Ministrų komiteto organe),
- teisę Europos Parlamentui skirti / siųsti tam tikrą skaičių atstovų į Europos Tarybos Parlamentinę Asamblėją, kai ši renka teisėjus į Europos Žmogaus Teisių Teismą.

Europos Sąjungos teisėjo mandato apimties atžvilgiu iš tiesų buvo apginta keletas pozicijų. Iš esmės, buvo dvi galimybės: ES teisėjo mandatas galėjo būti panašus į kitų teisėjų mandatą – EŽTK sistemoje kiekvieną sutarties šalį atstovauja po vieną teisėją – arba ES teisėjo vaidmuo galėjo būti šiek tiek labiau apribotas, o tai, pavyzdžiui, galėtų reikšti, kad ES teisėjas spręstų tik su ES teise susijusias bylas ir atliktų paprasčiausią konsultavimo funkciją su ES nesusijusiose bylose. Tačiau pastarasis variantas susilaukė nemažai kritikos dėl kelių priežasčių: tai pažeistų teismų nepriklausomumo principą, nes teisėjui tektų nuspręsti, ar kiekvienos paraiškos atveju yra su Europos Sąjungos teise susijusių dalykų, ir be to prieštarautų ES prisijungimo prie EŽTK vienodomis sąlygomis su kitomis sutarties šalimis idėjai.

Galimybė Europos Sąjungai turėti nuolatinį atstovą Europos Tarybos Ministrų Komiteto sudėtyje pasirodė irgi labai ginčytina. Europos Tarybos Ministrų Komiteto vienas svarbiausių įgaliojimų - stebėti, kaip sutarties šalys laikosi savo įsipareigojimų ir vykdo EŽTT sprendimus. Europos Komisija, savaime suprantama, pageidavo turėti atstovą Ministrų Komitete, bet ES ne valstybės narės baiminosi, kad ES ir jos valstybės narės gali siekti koordinuoti jų balsus ir taip kontroliuoti (blokuoti) procesinius veiksmus Ministrų Komitete, jei jie nuspręstų pasirinkti vieną poziciją dėl ES ar vienos iš jos valstybių narių įsipareigojimų vykdymo.⁹² Todėl svarbus klausimas, kaip apriboti ES atstovų balsavimo Ministrų Komitete teisę dėl klausimų ar bylų, susijusių tik su ES teise.

Bosphorus bylos ekvivalentinės apsaugos doktrinos ateitis

Reikšmingas klausimas, kurį dauguma ekspertų norėjo pamatyti išspręstą prisijungimo sutartimi, buvo „ekvivalentinės apsaugos testo“ likimas. Kaip jau buvo minėta šiame darbe

⁹² X. Groussot, T. Lock, L. Pech. EU Accession to the European Convention on Human Rights: a Legal Assessment of the Draft Accession Agreement...// ten pat.

Strasbūro teismas *Bosphorus* byloje aiškiai pasisakė, kad valstybės veiksmai gali būti pateisinami Europos žmogaus teisių konvencijos prasme tiek, kiek tam tikra organizacija, kurios įgaliota valstybė veikia, nustato fundamentalias žmogaus teisių garantijas ir jų priežiūros sistemas, kurios mažų mažiausiai turi būti lygiavertės tom, kurias garantuoja EŽTK. Taip EŽTT davė sau įgaliojimus netiesiogiai peržiūrėti ES teisės aktų suderinamumą su EŽTK standartais. EŽTT laikosi pozicijos, kad ES gina pagrindines teises tokiu būdu, kuris gali būti laikomas ekvivalenčiu EŽTK reikalaujamiems apsaugos standartams ir tiek ilgai, kiek ES siūlo esmines garantijas ir kontroliuojantį mechanizmą, kuris yra lygiavertis numatytajam EŽTK, išskyrus atvejus kai buvo akivaizdus ES apsaugos trūkumas konkrečioje EŽTT byloje.

Europos Sąjungos prisijungimas prie EŽTK dažnai buvo pateikiamas kaip puiki galimybė išsiaiškinti, ar toks EŽTK požiūris turėtų būti nutrauktas, ar priešingai, pratęstas po prisijungimo. Tie, kurie pasisako už *Bosphorus* testo atsisakymą tvirtina, kad Europos Taryba neturėtų toleruoti jokių dvigubų standartų tarp ES ir EŽTK narių, ir kad tokia prezumpcija turėtų baigtis.⁹³

Europos Sąjungos prisijungimas prie Europos žmogaus teisių konvencijos protokolų

Protokolu Nr. 8 reikalaujama, kad bet koks prisijungimo susitarimas užtikrintų, jog ES prisijungimas niekaip nepaveiks Europos Sąjungos kompetencijų. Šis kompetencijų klausimas pasirodė ypač opus ES prisijungimo galimų padarinių atžvilgiu kalbant apie EŽTK Protokolus, kurie buvo ratifikuoti ne visų ES valstybių narių. Šiuo metu visas valstybes nares saisto tik Protokolai Nr. 1 ir Nr. 6. Kai kurios šalys, pvz., Jungtinė Karalystė, išreiškė susirūpinimą, kad ES prisijungimas gali lemti, jog visos ES valstybės narės bus automatiškai susaistytos visų EŽTK Protokolų, nepriklausomai nuo to, ar jos yra juos ratifikavusios, ar ne, o tai, kaip teigiama, pažeistų Protokolą Nr. 8.⁹⁴ Kadangi šie dokumentai, kuriuose išdėstytos papildomos teisės, yra tiesiogiai susiję su EŽTK, atrodytų racionalu juos ratifikuoti kaip vieną visumą ar bent jau pasirašyti visus protokolus, susijusius su teisėmis, įtrauktomis į ES pagrindinių teisių chartiją. Tačiau ES valstybės narės, nerimaujančios dėl bet kokios galimybės nederamai praplėsti ES kompetencijas, primygtinai pasisako už tai, kad ES nedelsiant prisijungtų tik prie tų EŽTK protokolų, kuriuos jau yra ratifikavusios visos jos valstybės narės (t.y., Protokolai Nr. 1 ir Nr. 6). Siekiant užtikrinti tam tikrą lankstumą po prisijungimo, taip pat buvo pasiūlyta, kad ES būtų leidžiama priimti atskirus sprendimus dėl to, ar tapti visų ar tik kai kurių protokolų šalimi po to, kai ES taps pačios EŽTK šalimi.

⁹³ X. Groussot, T. Lock, L. Pech. EU Accession to the European Convention on Human Rights: a Legal Assessment of the Draft Accession Agreement...// ten pat.

⁹⁴ Ibid.

Europos Sąjungos teisinės sistemos autonomijos principas

ES teisinės sistemos autonomijos principas yra glaudžiai susijęs su Europos Sąjungos Teisingumo Teismo vaidmeniu ir vieta. „Interpretavimo autonomija“ reiškia, kad tik tam tikros teisinės sistemos institucijos yra pakankamai kompetentingos, kad galėtų interpretuoti ir aiškinti tos sistemos konstitucines ir teisines taisykles.⁹⁵ Visada buvo aišku, kad joks prisijungimo susitarimas, paminantis ES teisės autonomiją arba paveikiantis esmines ES institucijų galias nebus priimtinas Europos Sąjungai, o tai reiškia, kad EŽTT negali būti suteikta jurisdikcija interpretuoti ir aiškinti ES Sutartis arba taisykles dėl ES teisės aktų pagrįstumo ir teisėtumo.

Kaip teigia Europos Parlamentas, prisijungimas jokių būdu nekels abejonių dėl Europos Sąjungos teisės savarankiškumo, nes Europos Sąjungos Teisingumo Teismas liks vienintelis aukščiausias teismas, sprendžiantis klausimus, susijusius su Europos Sąjungos teise ir jos aktų galiojimu, o Europos Žmogaus Teisių Teismas turi būti laikomas instancija, atliekančia išorinę Europos Sąjungos priimtų įsipareigojimų, kylančių iš jos prisijungimo prie EŽTK, laikymosi priežiūrą; du Europos teismai turi būti susieti ne hierarchiniu, bet specializacijos santykiu; Europos Sąjungos Teisingumo Teismas tuomet turės statusą, analogišką tam, kurį dabar turi valstybių narių aukščiausieji teismai Europos Žmogaus Teisių Teismo atžvilgiu.⁹⁶

X. Groussot, T. Lock ir L. Pech teigia, kad vertinant iš ESTT interpretavimo autonomijos perspektyvos, prisijungimo sutarties galimas poveikis yra tikriausiai perdėtai išpūstas. Juk EŽTT jurisprudencijoje yra įtvirtinta, kad nacionalinę teisę pirmiausiai aiškina ir vykdo nacionalinės valdžios institucijos ir nacionaliniai teismai. EŽTT yra aiškiai nustatęs, jog tas pats principas galioja ir tarptautinėms sutartims, ir šiuo požiūriu Strasbūro teismas savo paties sprendimu negali pakeisti nacionalinių valdžios institucijų sprendimo. Todėl šiuo metu Europos Sąjungos Teisingumo teismo pozicija būtų analogiška nacionalinių konstitucinių arba aukščiausiųjų teismų pozicijai Strasbūro teismo atžvilgiu. Be to, nacionalinės teisės teisėtumas nėra pavaldus EŽTT, o EŽTT tik išleidžia deklaratyvius sprendimus dėl nacionalinės teisės suderinamumo su Europos žmogaus teisių konvencija kiekvienu konkrečiu atveju (*in concreto*). Kitaip sakant, EŽTT, kitaip nei ESTT, niekada neketino įgauti galios anuliuoti kokį nors ES teisės aktą. Jis gali tik konstatuoti teisės akto nesuderinamumą su EŽTK, palikdamas susitvarkyti su padariniais pačiai ES. Europos Sąjungai galima vertinti Strasbūro teismo sprendimo padarinius, o tai leidžia ES savo rankose išlaikyti visą

⁹⁵ Opinion no. 1/91 [1991] ECR I-6079

⁹⁶ 2010 m. gegužės 19 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl Europos Sąjungos prisijungimo prie Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos institucinių aspektų...// ten pat.

savo teisės kontrolę, su sąlyga, kad ji nepažeis EŽTK.⁹⁷ Todėl minėtų tradicinių principų taikymas turėtų užkirsti kelią bet kokioms didesnėms problemoms, susijusioms su ESTT interpretavimo autonomija.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisdikcija

Kaip jau minėta, Europos Sąjungos Protokolu Nr. 8 reikalaujama, kad bet koks prisijungimo susitarimas užtikrintų, jog ES prisijungimas niekaip nepaveiktų jos institucijų galių. Tai visų pirma atspindi susirūpinimą, jog Europos Sąjungos Teisingumo Teismas gali netekti savo išskirtinės jurisdikcijos priimant sprendimus dėl galių pasiskirstymo tarp valstybių narių ir ES. Tai paaiškina, kodėl tarpvalstybinių skundų mechanizmas, numatytas EŽTK 33 straipsnyje (tarpvalstybinės bylos – aut. pastaba), kelia itin didelį susirūpinimą trokšiantiems išsaugoti ES teisinės sistemos autonomiją ir ESTT autoritetą. Teigiama, kad pagal šį autonomijos principą neturi būti leisti jokie pakeitimai, susiję su Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 344 straipsniu⁹⁸, pagal kurį ES valstybės narės „įsipareigoja ginčų dėl Sutarčių aiškinimo ar taikymo nespręsti kitais būdais nei nustatyta Sutartyse“. Kitaip sakant, buvo pasiūlyta, kad nors Strasbūro teisme inicijuojant teismo procesą prieš ES, neturi būti jokių suvaržymų ES ne valstybėms narėms, pagal ES teisinės sistemos autonomijos principą, ES valstybėms narėms turi būti užkirstas kelias įtraukti ne ES institucijas į ginčų, susijusių tik su ES teisės aiškinimu ar taikymu, kontekstą. Tokie ginčai yra išskirtinai ESTT jurisdikcijoje.⁹⁹ Kitas reikšmingas nesutarimų šaltinis yra susijęs su galimybe, kad skundas, susijęs su paskutinės instancijos nacionalinio teismo priimtu sprendimu ir ES teisės nuostatų taikymu, gali būti pateiktas Strasbūro teismui be jokio išankstinio Liuksemburgo teismo įsikišimo. Tokiu atveju reikalingas procedūrinis sprendimas, todėl jis turėtų būti aptartas plačiau.

Vidaus gynybos priemonių išnaudojimas ir mechanizmo, įgalinančio Liuksemburgo teismą priimti sprendimą pirmiau už Strasbūro teismą, poreikis

2010 m. gegužės mėn. 5 d. ESTT žengė labai neįprastą ir reikšmingą žingsnį – paskelbė „diskusijų dokumentą“, kuriame aiškiai nurodė, kad nepageidautina leisti EŽTT priimti sprendimą dėl Europos Sąjungos teisės akto suderinamumo su EŽTK, kol ESTT nėra priėmęs nutarties dėl

⁹⁷ X. Groussot, T. Lock, L. Pech. EU Accession to the European Convention on Human Rights: a Legal Assessment of the Draft Accession Agreement...//ten pat..

⁹⁸ Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos. 2010 m. kovo 30d. Oficialusis leidinys C 83.

<http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/index.htm>, prisijungimo laikas: 2012-02-07

⁹⁹ X. Groussot, T. Lock, L. Pech. EU Accession to the European Convention on Human Rights: a Legal Assessment of the Draft Accession Agreement...//ten pat.

Sąjungos teisės akto teisėtumo.¹⁰⁰ Liuksemburgo teismui iš esmės aktuali tokia situacija, kai ieškovas ginčija nacionalinę priemonę, įgyvendinančią ES teisę, paskutinės instancijos nacionaliniam teismui nepaprašius priimti prejudicinio sprendimo pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 267 straipsnį.¹⁰¹ Anot paties Liuksemburgo teismo, nėra aišku, kad kiekvienu atveju, suabejojus ar mėginant užginčyti Europos Sąjungos veiksmų atitikimą pagrindinėms teisėms, Europos Sąjungos Teisingumo Teismui bus pateikta nagrinėti prašymą priimti prejudicinį sprendimą. Pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 267 straipsnį nacionaliniai teismai gali, o kai kurie iš jų privalo pateikti prašymą Europos Sąjungos Teisingumo teismui priimti prejudicinį sprendimą tam, kad priimtų nutartį dėl Europos Sąjungos teisės aktų išaiškinimo, o prireikus, ir dėl jų teisėtumo. Šalys neturi galimybių pradėti šios procedūros. Be to, būtų sudėtinga šią procedūrą traktuoti kaip gynybos priemonę, kuria būtina pasinaudoti, prieš bylą atiduodant Europos Žmogaus Teisių Teismui pagal vidaus gynybos priemonių išnaudojimo taisyklę.

Vertėtų trumpai priminti, kad asmenys, pageidaujantys paduoti skundą Strasbūro teismui turi pirmiausiai išnaudoti visas vidaus gynybos priemones, įmanomas atitinkamoje (jų) valstybėje.¹⁰² Kitaip sakant, bet koks asmuo pareiškiantis apie vienos ar daugiau teisių, išdėstytų EŽTK, pažeidimą, prieš pateikdamas skundą privalo gauti atitinkamo nacionalinio paskutinės instancijos teismo sprendimą. Šis reikalavimas atspindi nuomonę, kad visų pirma kiekviena valstybė pati atsako už tai, kad žmogaus teisės būtų veiksmingai ginamos ir saugomos. Be to, šiuo reikalavimu realizuojami du privalumai: EŽTT tenka mažesnis bylų krūvis ir kiekviena sutarties šalis gauna galimybę, esant pažeidimui, pasinaudoti gynybos priemonėmis valstybės viduje, prieš kreipiantis į tarptautinį žmogaus teisių teismą. Tiesiogiai ES teismuose vykdomų teismo procesų atžvilgiu, visuomet buvo aišku, kad ES prisijungimas prie Europos žmogaus teisių konvencijos jokių procedūrinių problemų nesukels. Bet kuris fizinis ar juridinis asmuo, siekiantis tiesiogiai užginčyti teisiškai susaistančių ES teisės aktų teisėtumą, turi pateikti skundą ES Bendrajame teisme. Dėl to garantuojamas išankstinis ESTT įsikišimas prieš bet kokį tolimesnį skundo pateikimą Strasbūro teismui. Situacija yra šiek tiek sudėtingesnė, kalbant apie ESTT jurisdikciją priimti prejudicinį sprendimą valstybių narių teismų arba tribunolų prašymu dėl Europos Sąjungos teisės išaiškinimo arba ES institucijų priimtų teisės aktų teisėtumo. Kadangi asmenys neturi galimybių priversti

¹⁰⁰ Accession of the European Union to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. http://curia.europa.eu/jcms/jcms/P_64268/; prisijungimo laikas: 2012-02-07

¹⁰¹ Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo. 2010 m. kovo 30d. Oficialusis leidinys C 83.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0047:0200:LT:PDF>; prisijungimo laikas: 2012-02-07.

¹⁰² Europos žmogaus teisių konvencijos 35 str. pirmojoje dalyje nurodyta, kad Teismas gali priimti bylą nagrinėti tik po to, kai pagal visuotinai pripažintus tarptautinės teisės principus buvo panaudotos visos valstybės vidaus teisinės gynybos priemonės, ir ne vėliau kaip per 6 mėnesius nuo tos dienos, kai buvo priimtas galutinis sprendimas pačioje valstybėje.

nacionalinį teismą nagrinėti prašymą priimti prejudicinį sprendimą, net tuo atveju kai prievolę tai daryti numato ES teisė, asmens byla gali būti išspręsta be ESTT sprendimo, net jei byloje buvo keliamas klausimas, susijęs su ES teisės suderinamumu su EŽTK.¹⁰³ Būtų įmanoma apeiti ESTT įsikišimą su sąlyga, kad sutinkama prejudicinio sprendimo priėmimo procedūros nelaikyti galima gynybos priemone, kurią asmuo privalo išnaudoti. Būtent tokį požiūrį išreiškė EŽTT ir ESTT pirmininkai, kurie teigė, jog prašymas priimti prejudicinį sprendimą įprastai nėra teisinė gynybos priemonė, kurią ieškovas privalo išnaudoti prieš pateikdamas skundą EŽTT.¹⁰⁴ Atitinkamai, pirmininkai Costa ir Skouris pasisakė už tai, kad būtų įvesta procedūra, kuri užtikrintų, jog Liuksemburgo teismas galėtų atlikti vidinį peržiūrėjimą prieš Strasbūro teismui atliekant išorinį bet kokio ES teisės akto peržiūrėjimą pagrindinių teisių pagrindu. Svarbu, kad ESTT turėtų apsvarstyti galimybę priimti sprendimą pagal pagreitintą procedūrą tam, kad nesutrukdytų teismo proceso ir be reikalo neužgaišintų EŽTT darbo. D. Jočienės nuomone, esminis klausimas, kuris turėtų būti keliamas Europos Žmogaus Teisių Teismo sistemai: ar ES prisijungimas dar labiau neapsunkins EŽTT padėties bylų skaičiaus prasme? Strasbūro teismas turi nagrinėti vis daugiau bylų, jų gausa kelia ir EŽTT veiklos efektyvumo klausimą, ir klausimą, kaip EŽTT sistema gali išgyventi.¹⁰⁵ Natūralu, kad rengusiems prisijungimo sutarties projektą sunkiausia dalis buvo sudaryti tokį mechanizmą, kuris, prireikus, sudarytų sąlygas pirmesniai Europos Sąjungos Teisingumo Teismo įsikišimui, išvengiant didelių uždelsimų Strasbūro teisme ir neapkraunant procedūriniu našta ieškovų.

„Bendraatsakovo mechanizmo“ poreikis

Europos Sąjungai neprisijungus prie EŽTK, nėra galimybės tiesiogiai ginčyti ES teisės aktų suderinamumo su EŽTK Europos Žmogaus Teisių Teisme, nes ES (kol kas) nėra Europos žmogaus teisių konvencijos šalis. Dėl šios priežasties iki šiol asmenys neturėjo galimybės Strasbūro teisme tiesiogiai pateikti skundo prieš Europos Sąjungą. Nepaisant to, Strasbūro teismas yra nagrinėjęs skundus, kai asmuo siekė užginčyti nacionalinį teisės aktą, vykdančią ES teisę. Tai reiškia, kad tokiu atveju Europos Žmogaus Teisių Teismas gali pripažinti, jog Europos Sąjungos valstybė narė pažeidė EŽTK, nors ta ES valstybė narė neturėjo kito pasirinkimo kaip tik taikyti ginčytiną nacionalinės teisės aktą tam, kad vykdytų ES teisės nuostatas. Tokiu būdu ES valstybė narė atsiduria keblioje padėtyje, nes ji tuo pat metu privalo paklusti galutiniam EŽTT sprendimui (EŽTK 46 straipsnis –

¹⁰³ X. Groussot, T. Lock, L. Pech. EU Accession to the European Convention on Human Rights: a Legal Assessment of the Draft Accession Agreement...//ten pat.

¹⁰⁴ Joint communication from the Presidents of the European Court of Human Rights and the Court of Justice of the European Union, further to the meeting between the two courts in January 2011. http://curia.europa.eu/jcms/jcms/P_64268/; prisijungimo laikas: 2012-02-07.

¹⁰⁵ Jočienė, D., Čilinskas, K. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. Vilnius: Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005, P. 37–40.

Sprendimų privalomumas ir jų vykdymas), ir tuo pačiu privalo imtis bet kokių būtinų priemonių tam, kad užtikrintų savo prievolių, kylančių iš ES Sutarčių, vykdymą. Kaip teigiama techninių ir teisinių klausimų dėl galimo ES prisijungimo prie Europos žmogaus teisių konvencijos studijose, kadangi daugeliu atvejų ES teisė asmenims taikoma per nacionalines priemones, visuomet buvo aišku, kad teks sudaryti naują mechanizmą, kuris sudarytų sąlygas Strasbūro teisme Europos Sąjungai ir kiekvienai valstybei narei stoti prieš teismą kartu kaip „bendraatsakoviams“.¹⁰⁶ Šio mechanizmo pagrindinis tikslas yra užtikrinti, kad atitinkamos šalys būtų laikomos atsakingomis už galimus pažeidimus, įgalinant Europos Sąjungą įsikišti kaip bendraatsakovį bet kokioje byloje, iškeltaje prieš valstybę narę Europos Žmogaus Teisių Teisme, kai byloje nagrinėjami su Europos Sąjungos teise susiję klausimai. Tuo labiau, valstybėms narėms turėtų būti leista įsikišti kaip bendraatsakovėms byloje, iškeltaje prieš Europos Sąjungą, tomis pačiomis sąlygomis. Toks mechanizmas būtų naudingas ieškovams ir padėtų užtikrinti Strasbūro teismo sprendimų vykdymą, o taip pat neverstų jo kištis į kompetencijų pasidalijimą tarp Europos Sąjungos ir valstybių narių. Per kelerius paskutinius metus buvo pasiūlyta daugybė pernelyg įmantrių mechanizmų, nors rengiant prisijungimo sutarties projektą, dauguma nevyriausybinų organizacijų perspėjo saugotis perdėto mechanizmo sudėtingumo.¹⁰⁷

Taigi, nors dėl siekio prisijungimu sustiprinti Europos Sąjungos žmogaus teisių apsaugos mechanizmą nekyla abejonių, tačiau kai prieinama prie techninių ir praktinių prisijungimo aspektų atrodytų, kad siekis išlaikyti Europos Sąjungą kaip unikalią ir autonominę sistemą apsunkina galimų paprastesnių sprendimų priėmimą, kas liečia veiksmingo žmogaus teisių apsaugos mechanizmo sukūrimą. Kaip suderinti šiuos du tikslus – EŽTK pagalba sustiprinti ES žmogaus teisių apsaugos sistemą kartu išlaikant ES teisinės sistemos autonomiškumą ir specifiškumą – buvo vienas iš pagrindinių uždavinių ruošiant prisijungimo sutarties projektą.

¹⁰⁶ Study of Technical and Legal Issues of a possible EC/ EU accession to the ECHR, DG-II(2002)006, 28 June 2002. http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/cddh-ue/CDDH-UE_documents/Study_accession_UE_2002_en.pdf; prisijungimo laikas: 2012-02-07.

¹⁰⁷ Plačiau: NGOS's Perspective on the EU Accession to the ECHR: The Proposed Co-respondent procedure and consultation with civil society, 3 December 2010. <https://www.amnesty.org/en/library/asset/IOR61/019/2010/en/9a9bd5e9-06bf-4aff-8705-203b1e993984/ior610192010en.pdf>; prisijungimo laikas: 2012-02-07.

3.3. Prisijungimo sutarties projektas: žvilgsnis link efektyvesnio Europos Sąjungos žmogaus teisių apsaugos mechanizmo?

Kadangi Prisijungimo sutarties projektas jau yra parengtas ir perduotas Europos Tarybos Ministrų Komitetui svarstyti bei toliau derinti, svarbu aptarti, kaip projekto rengėjai išsprendė pagrindinius prieš tai minėtus probleminius aspektus, kurie daro didžiausią įtaką Europos Sąjungos žmogaus teisių apsaugos mechanizmui.

Europos Sąjungos teisėjo mandatas

Atsižvelgiant į siekį garantuoti Europos Sąjungos prisijungimą vienodomis sąlygomis su kitomis Aukštosiomis susitariančiomis šalimis, prisijungimo sutartyje nenumatomos specialios taisyklės dėl Europos Sąjungos teisėjo mandato. Taisyklė „viena šalis, vienas teisėjas“, numatyta EŽTK 20 straipsnyje, sutartyje lieka nepakeista. Todėl į Europos Sąjungos teisėją nebus žiūrima kitaip nei į bet kurį kitą Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėją. Jį turės rinkti Europos Tarybos Parlamentinė Asamblėja, organas, sudarytas iš 318 narių, kuriuos skiria nacionaliniai parlamentai iš Europos Tarybos 47 valstybių narių. Kadangi Europos Sąjunga tik pasirašys Europos žmogaus teisių konvenciją ir netaps Europos Tarybos šalimi, Parlamentinėje asamblėjoje ji nebus automatiškai atstovaujama. Tačiau teisėjų rinkimo klausimu prisijungimo sutarties projekte yra numatyta, kad „Europos Parlamentą atstovaus visas balsavimo teises turinčių Europos Parlamento narių delegacija, kurių skaičius bus lygus į Parlamentinę Asamblėją siunčiamų didžiausių valstybių atstovų skaičiui.“¹⁰⁸

Kadangi labiausiai tikėtina, jog Europos Sąjungos teisėjas bus vienos iš ES valstybių narių tautybės, tai viena ES valstybė narė turės du savo tautiečius, atstovaujančius ją EŽTT. Dėl to Strasbūro teismui gali tekti peržiūrėti savo vidines procedūras tam, kad būtų išvengta padėties, kai du tos pačios tautybės teisėjai nagrinėja tą pačią bylą, iškeltą prieš Aukštąją susitariančią šalį.¹⁰⁹

Europos Sąjungos dalyvavimas Europos Tarybos Ministrų Komitete

X. Groussot, T. Lock, L. Pech nuomone, sutarties projekte yra nurodytas kompromisinis sprendimas, pagal kurį Europos Sąjunga turėtų teisę dalyvauti Ministrų Komitete ir balsuoti tuo atveju, jei sprendimo priėmimas tiesiogiai liestų Europos žmogaus teisių konvenciją. Nepaisant to, sutarties rengėjai puikiai supranta, jog Europos Sąjunga ir jos valstybės narės po prisijungimo įgytų

¹⁰⁸ Draft legal instruments on the accession of the European Union to the European Convention on Human Rights, Article 6 (1).
http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/cddh-ue/CDDH-UE_documents/CDDH-UE_2011_16_final_en.pdf;
prisijungimo laikas: 2012-02-08.

¹⁰⁹ X. Groussot, T. Lock, L. Pech. EU Accession to the European Convention on Human Rights: a Legal Assessment of the Draft Accession Agreement...// ten pat.

dvidešimt aštuonis balsus iš keturiasdešimt aštuonių galimų sprendžiant tokius klausimus, o tai reikštų, jog jos galėtų blokuoti sprendimo priėmimą, jei tik to panorėtų. Problemą apsunkina ir tai, jog tam tikromis aplinkybėmis Europos Sąjunga ir jos valstybės narės privalo balsuoti vieningai dėl lojalumo įsipareigojimų, numatytų Europos Sąjungos Sutartyse (ypač tokiose, kai Europos Sąjunga yra pagrindinė atsakovė arba bendraatsakovė). Kadangi mažai tikėtina, jog ES ir jos valstybės narės pripažintų, jog nesilaiko vieningos nuomonės, tokiu atveju, kai klausimas liestų pačią Europos Sąjungą, priežiūros mechanizmas praktiškai būtų neveiksmingas.¹¹⁰ Norint išvengti panašios balsų persvaros, Prisijungimo sutarties projekto 7 straipsnyje yra numatyta, jog „Ministrų Komitetas turėtų pritaikyti savo darbo tvarkos taisykles, siekiant užtikrinti, kad Komitetas veiksmingai vykdytų savo funkcijas tomis aplinkybėmis, kai Europos Sąjunga ir jos valstybės narės, išreikšdamos savo poziciją, balsuoja koordinuotai“.¹¹¹ Be to, sutarties projekte numatyta, jog „ES negalės išreikšti savo pizicijos ir pasinaudoti savo teise balsuoti tais atvejais, kai Ministrų Komitetas prižiūrės vienos iš ES valstybių narių įsipareigojimų vykdymą.“¹¹²

Bosphorus bylos ekvivalentinės apsaugos doktrinos ateitis

Deja, bet Prisijungimo sutarties projekte nieko neužsimenama apie *Bosphorus* byloje išvystytos lygiavertės apsaugos doktrinos ateitį. Tai reiškia, kad ji nei aiškiai patvirtinama, nei atmetama. Kaip jau minėta, Strasbūro teismo pozicija šiuo metu yra tokia: ES valstybės narės, nedarydamos nieko daugiau kaip tik įgyvendindamos ar taikydamos ES teisę, nenukrypsta nuo Europos žmogaus teisių konvencijos reikalavimų. X. Groussot, T. Lock, L. Pech teigia, jog žinant, kad *Bosphorus* byloje išvystyta lygiavertės apsaugos doktrina suteikia privilegijų Europos Sąjungos teisinei sistemai tuo, kad leidžia taikyti mažiau kruopštų nagrinėjimą negu yra numatyta jos valstybių narių teisinėse sistemose, galima tikėtis, kad Strasbūro teismas panaikins *Bosphorus* doktriną, nes ji nedera su bendruoju ir propaguojamu sutarties projekto siekiu traktuoti Europos Sąjungą vienodai ir lygiavertiškai kaip bet kurią kitą EŽTK šalį.¹¹³ Tas pažymėtina ir Sutarties projekto aiškinamojoje ataskaitoje, kurioje teigiama, kad „dabartinis Konvencijos kontrolės

¹¹⁰ X. Groussot, T. Lock, L. Pech. EU Accession to the European Convention on Human Rights: a Legal Assessment of the Draft Accession Agreement...// ten pat.

¹¹¹ Draft legal instruments on the accession of the European Union to the European Convention on Human Rights, Article 7 (2).
http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/cddh-ue/CDDH-UE_documents/CDDH-UE_2011_16_final_en.pdf;
prisijungimo laikas: 2012-02-08.

¹¹² Ibid.

¹¹³ X. Groussot, T. Lock, L. Pech. EU Accession to the European Convention on Human Rights: a Legal Assessment of the Draft Accession Agreement...//ten pat.

mechanizmas turėtų būti kiek įmanoma išlaikytas ir taikomas Europos Sąjungai tokiu pačiu būdu kaip ir kitoms Aukštosioms susitariančioms šalims¹¹⁴

Europos Sąjungos prisijungimas prie Europos žmogaus teisių konvencijos protokolų

Prisijungimo sutarties projekte 1 straipsnyje numatyta, kad „Europos Sąjunga prisijungia prie Europos žmogaus teisių konvencijos ir jos Protokolų Nr. 1 ir Nr. 6.“¹¹⁵ Taigi, Europos Sąjunga iš pradžių turėtų ratifikuoti protokolus, kurių šalimis yra visos ES valstybės narės. Prie likusių protokolų ES galės prisijungti vėliau. Šiam tikslui Europos Sąjunga turėtų laikytis procedūrų, numatytų EŽTK Protokoluose ir ES Sutartyse. Pastaroji nenumato specifinių prisijungimo prie Protokolų procedūrų.

Europos Sąjungos teisinės sistemos aiškinimo autonomijos principas

Kaip jau minėta, jokia sutartimi negalima suteikti jurisdikcijos kitam teismui, kaip tik ESTT, aiškinti Europos Sąjungos teisę. X. Groussot, T. Lock, L. Pech teigia, jog Strasbūro teismas apsiribotų tuo, kad turėtų išsiaiškinti ir padaryti išvadą, ar Europos Sąjungos teisės nuostata, arba ES institucijų aplaidumas yra nesuderinamas su Europos žmogaus teisių konvencija. Toks išvados padarymas dar nereikia Europos Sąjungos teisės nuostatų įpareigojančio aiškinimo, kadangi EŽTT savo išvadas grindžia anksčiau ESTT pateiktu išaiškinimu. Be to, prisijungimo sutarties projektas nesuteikia galios EŽTT skelbti Europos Sąjungos teisės nuostatas negaliojančiomis. Ši galia paliekama tik Europos Sąjungos Teisingumo Teismui.¹¹⁶ Taigi, šuo požiūriu prisijungimo sutartis Liuksemburgo teismo ES teisės aiškinimo autonomijos nepažeistų.

Bendraatsakovo mechanizmas

Bendraatsakovo mechanizmas buvo pasiūlytas tam, kad būtų išvengta atsakomybės dėl kompetencijų pasidalijimo tarp Europos Sąjungos ir jos valstybių narių, kai tenka vykdyti Europos Sąjungos teisę. Prisijungimo sutarties projekto 3 straipsnyje¹¹⁷ išskiriamos dvi situacijos, kurioms tinka šis mechanizmas: ES yra bendraatsakovė, o viena ar daugiau ES valstybių narių yra

¹¹⁴ DRAFT Explanatory report to the Agreement on the Accession of the European Union to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Para 7.
http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/cddh-ue/CDDH-UE_documents/CDDH-UE_2011_16_final_en.pdf;
prisijungimo laikas: 2012-02-08.

¹¹⁵ Draft legal instruments on the accession of the European Union to the European Convention on Human Rights, Article 1(1).
http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/cddh-ue/CDDH-UE_documents/CDDH-UE_2011_16_final_en.pdf;
prisijungimo laikas: 2012-02-08.

¹¹⁶ Groussot, T. Lock, L. Pech. EU Accession to the European Convention on Human Rights: a Legal Assessment of the Draft Accession Agreement...// ten pat.

¹¹⁷ Draft legal instruments on the accession of the European Union to the European Convention on Human Rights, Article 3.
http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/cddh-ue/CDDH-UE_documents/CDDH-UE_2011_16_final_en.pdf;
prisijungimo laikas: 2012-02-08.

pagrindiniai atsakovai, ir viena ar daugiau ES valstybių narių yra bendraatsakoviai, o Europos Sąjunga yra pagrindinis atsakovas. Prieš gilinantis į bendraatsakovo mechanizmą, vertėtų atskirti jį nuo dviejų kitų tradicinių formų, apimančių daugiau kaip vieną Aukštąją susitariančią šalį Strasbūro teismo procese. Trečiosios šalys gali dalyvauti trečiųjų šalių įsikišimo būdu, kuris yra numatytas ir išdėstytas EŽTK 36 straipsnyje.¹¹⁸ Trečiųjų šalių įsitraukimą lemia jų pačių pareiškimo pateikimas Europos Žmogaus Teisių Teismui, bet kitaip nei bendraatsakovis, įsikišusi šalis netampa teismo proceso šalimi ir todėl teismo sprendimas jos neįpareigoja ir nesusaisto. Kitas procedūrinis skirtumas yra toks, kad EŽTT yra įpareigotas šalį paskirti bendraatsakovu, jei tenkinamos tapimo bendraatsakovu sąlygos. Nepaisant šių skirtumų, svarbu pabrėžti, kad prisijungimo sutarties projekte Europos Sąjungai neužkertamas kelias dalyvauti teismo procesuose Strasbūro teisme kaip trečiajai šaliai, jei tapimo bendraatsakovu sąlygos nėra tenkinamos. Antras būdas įtraukti daugiau nei vieną šalį – nuo pat pradžių ieškovui pateikti peticiją prieš daugiau nei vieną atsakovą (valstybę). Susiklosčius tokiai situacijai, abu atsakovai turi gintis byloje. Tačiau tokiu atveju ieškovas privalo išnaudoti visas vidaus gynybos priemones, egzistuojančias visų atsakovų teisinėse sistemose, o kalbant tik apie bendraatsakovį, šis reikalavimas netaikomas. Tačiau bendraatsakovo mechanizmas negali būti taikomas tuo atveju, kai ieškovas iškelia bylą prieš Europos Sąjungą ir vieną ar daugiau jos valstybių narių ir kaltina jas skirtingais pažeidimais. Šiuo atveju visi atsakovai turi gintis byloje kaip eiliniai atsakovai. Be to, šalis gali tapti bendraatsakovu savo pačios prašymu ir, kitaip nei eilinis atsakovas, neprivalo gintis byloje. Tai reiškia, kad tokio vaidmens jai prievarta primesti negalima.

Europos Sąjunga kaip bendraatsakovė

Prisijungimo sutarties projekto 3 straipsnio antroje dalyje numatyta, kad kai viena iš valstybių narių asmens iškėltoje byloje yra atsakovas, Europos Sąjunga gali tapti bendraatsakove, „jei paaiškėja, kad EŽTK pažeidimas, kuriuo ES kaltinama, verčia abejoti Europos Sąjungos teisės nuostatos suderinamumu su svarstomomis Europos žmogaus teisių konvencijos teisėmis, ypač jei to pažeidimo buvo galima išvengti tiesiog nepaisant prievolės, numatytos Europos Sąjungos teisėje“.¹¹⁹ Šiuo atveju kalbama apie tokią situaciją, kai valstybė narė įvykdo prievoles, numatytas ES teisėje, ko pasėkoje atitinkamame nacionaliniame teisme iškeliama byla dėl nacionalinės

¹¹⁸ Europos žmogaus teisių konvencijos 36 straipsnyje numatyta, kad Aukštoji susitariančioji šalis, kurios pilietis yra peticijos pareiškėjas, kolegijai ar Didžiajai kolegijai paskirtoje byloje, turi teisę pateikti ratiškas pastabas ir dalyvauti viešajame bylos svarstyme.

¹¹⁹ Draft legal instruments on the accession of the European Union to the European Convention on Human Rights, Article 3(2).
http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/cddh-ue/CDDH-UE_documents/CDDH-UE_2011_16_final_en.pdf;
prisijungimo laikas: 2012-02-08.

priemonės, įgyvendinančios ES teisę, suderinamumo su Europos žmogaus teisių konvencija. Susiklosčius tokiai situacijai, galimos dvi EŽTK nuostatos pažeidimo priežastys: arba pamatinė ES teisės nuostata buvo ydinga, o tai automatiškai paverčia jos įgyvendinimą nesiderinamu su EŽTK, arba ES teisės nuostata atitiko EŽTK, bet buvo vykdoma EŽTK neatitinkančiu būdu.¹²⁰

Šiuo metu bet kuriuo atveju valstybės narės visiškai atsako už EŽTK pažeidimą. Europos Sąjungos prisijungimas šios situacijos nepakeistų, bet bendraatsakovo mechanizmas galiausiai įgalintų Europos Sąjungą prisijungti prie teismo proceso ir jame dalyvauti, kai paaiškėja, kad jos pačios teisė neatitinka teisių ir garantijų, išdėstytų Europos žmogaus teisių konvencijoje. Kaip teigia X. Groussot, T. Lock, L. Pech, tuo atveju, jei ES nusprendžia prisijungti prie teismo proceso ir jame dalyvauti būtent pagal tokį scenarijų, privalumas ieškovui yra akivaizdus: sprendimas įpareigos ir valstybę narę, ir Europos Sąjungą. Didžiausia nauda yra tada, kai svarstomi ES įstatymai, kadangi Europos Sąjunga yra vienintelis subjektas galintis pašalinti pažeidimą, pakeičiant ES teisę.¹²¹ Pagal Prisijungimo sutarties projekto 3 straipsnio 5 dalį¹²² sprendimą, ar Europos Sąjunga gali prisijungti prie teismo proceso ir jame dalyvauti kaip bendraatsakovė, priklauso priimti Europos Žmogaus Teisių Teismui, kuris, išklauses šalių nuomones, turi įvertinti, ar yra tikėtina, kad prašymas tenkina Prisijungimo sutarties projekto 3 straipsnio 2 dalies išdėstytas sąlygas. Pasak X. Groussot, T. Lock, L. Pech, šiame procedūros etape iš EŽTT tikimasi, kad jis atliks tik paviršutinišką Europos Sąjungos prašymo nagrinėjimą. Būtų atmesti tik piktavališki arba lengvabūdiški ES pateikti prašymai – o toks scenarijus yra netikėtinas. Tačiau susiklosčius tokiai situacijai, kai ieškovas pateikdamas peticiją teigia, kad Europos Sąjungos teisės nuostata pažeidė EŽTK, Europos Sąjunga turi pagrįstą interesą tapti bendraatsakove ir ginti ginčytinas ES teisės nuostatas. Reikalaujamo paviršutiniško peržiūrėjimo Strasbūro teisme dėka, nėra didelės grėsmės, kad Europos žmogaus teisių konvencijos sistema bus užkimšta ES prašymais prisijungti prie teismo proceso ir jame dalyvauti kaip bendraatsakovė. Be to, sprendimas būtų priimtas tik po to, kai EŽTT padarytų išvadą, kad pateiktas skundas atitiko priimtino reikalavimus. Kadangi didžioji dauguma bylų Strasbūro teisme nutraukiama dėl

¹²⁰ X. Groussot, T. Lock, L. Pech. EU Accession to the European Convention on Human Rights: a Legal Assessment of the Draft Accession Agreement...// ten pat.

¹²¹ Ibid.

¹²² Draft legal instruments on the accession of the European Union to the European Convention on Human Rights, Article 3(5).
http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/cddh-ue/CDDH-UE_documents/CDDH-UE_2011_16_final_en.pdf;
prisijungimo laikas: 2012-02-08.

netinkamo pateikimo, tikimasi, kad sprendimai Europos Sąjungai dalyvauti teismo procese kaip bendraatsakovei turės būti priimami tik labai retais atvejais.¹²³

Valstybė narė kaip bendraatsakovė

Valstybė narė, norėdama tapti bendraatsakove, turėtų prašyti Strasbūro teismo arba paskirti ją kaip bendraatsakove, arba pasikeisti savo statusą iš atsakovo į bendraatsakovę. Kaip ir Europos Sąjunga, taip ir Valstybės narės negali būti paskirtos bendraatsakovėmis prieš savo valią. Tačiau Valstybės narės kaip bendraatsakovės dalyvavimas skiriasi dėl esminių reikalavimų. Pagal Prisijungimo sutarties projekto 3 straipsnio 3 dalį, valstybė narė gali tapti bendraatsakove tik nagrinėjant klausimus dėl „Europos Sąjungos sutarties, Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo nuostatų suderinamumo su Europos žmogaus teisių konvencijos teisėmis, ar bet kokių kitų nuostatų, turinčių tokią pačią juridinę vertę sutinkamai su šiais aktais, ypač kai tokių pažeidimų būtų galima išvengti tiesiog nepaisant prievolių, įtvirtintų pagal šiuos aktus“. ¹²⁴ Vadinasi, valstybės narės gali tapti bendraatsakovėmis tuo atveju, jei yra svarstoma Europos Sąjungos pirminės taisyklės nuostata, kuri tariamai pažeidė EŽTK (pvz. nuostata, esanti Europos Sąjungos Sutartyje).

Vidaus gynybos priemonių išnaudojimas ir išankstinis Europos Sąjungos Teisingumo Teismo įsitraukimas

Europos Sąjungos prisijungimas prie EŽTK nepakeistų įsigalėjusios teisminės gynybos priemonių sistemos pagal Europos Sąjungos įstatymus, tačiau leistų asmenims, manantiems, jog Europos Sąjunga pažeidė jų teises, remiantis EŽTK apskųsti ES teisės aktus tiesiogiai Europos Žmogaus Teisių Teismui. Įprasti priimtino reikalavimai, reglamentuojantys skundų pateikimą Europos Žmogaus Teisių Teismui, vis dėlto ir toliau galiotų, ypač sąlyga, reikalaujanti išnaudoti vidaus gynybos priemones. Tai reiškia, kad asmuo pirmiausia turi bandyti ginčyti galimą pažeidimą tos šalies teisme, kuri laikoma atsakinga už pažeidimą. Vadinasi, kai asmenys siekia užginčyti Europos Sąjungos teisės aktų teisėtumą tiesiogiai, ES institucijoms esant atsakovėms, byla pirmiausia turėtų būti svarstoma Europos Sąjungos Bendrajame Teisme, turinčiame pirmos instancijos jurisdikciją spręsti asmenų keliamus ieškinius dėl teisės akto panaikinimo. Jeigu galutinė apeliacija Europos Sąjungos Teisingumo Teisme atmetama, nepatenkintoji šalis dėl bet kokio galimo teisių bei garantijų, numatytų EŽTK, pažeidimo gali kreiptis į Strasbūro teismą.

¹²³ X. Groussot, T. Lock, L. Pech. EU Accession to the European Convention on Human Rights: a Legal Assessment of the Draft Accession Agreement...//ten pat.

¹²⁴ Draft legal instruments on the accession of the European Union to the European Convention on Human Rights, Article 3(3).
http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/cddh-ue/CDDH-UE_documents/CDDH-UE_2011_16_final_en.pdf;
prisijungimo laikas: 2012-02-08.

Jei pareiškėjas siektų apskųsti nacionalinės teisės aktus, įgyvendinančius Europos Sąjungos teisę, situacija taptų sudėtingesnė. Kaip teigia X. Groussot, T. Lock, L. Pech, šiuo atveju iš pareiškėjo tikimasi, jog jis išnaudos tik pagrindinio atsakovo (t. y. atitinkamos valstybės narės, priėmusios ginčijamą nacionalinės teisės aktą), o ne bendraatsakovo (ES) teisinės sistemos gynybos priemones. Prisijungimo sutarties rengėjus ypač neramina toks atvejis, jei pareiškėjas apskųstų Europos Sąjungos teisę įgyvendinantį nacionalinės teisės aktą nacionaliniams teismams, šioms neperduodant bylos Europos Sąjungos Teisingumo Teismui prejudiciniam sprendimui priimti.¹²⁵ Sutarties rengėjai sutiko, jog „bylos perdavimas Europos Sąjungos Teisingumo Teismui dėl prejudicinio sprendimo priėmimo pats savaime nėra vidaus gynybos priemonė“¹²⁶, nes pagal Europos Sąjungos teisę pareiškėjai negali versti šalies teismų reikalauti tokio sprendimo. Todėl nacionalinių teismų nesikreipimas į ESTT priimti prejudicinį sprendimą neturėtų tapti pagrindu laikyti skundą nepriimtiniu Europos Žmogaus Teisių Teisme dėl nepakankamo vidaus gybybos priemonių išnaudojimo.

Vis dėlto, kai ESTT priima prejudicinį sprendimą byloje, perduotoje valstybės narės teismo, kyla klausimas, ar ESTT vis dėlto svarstė ginčijamas Europos žmogaus teisių konvencijos nuostatas. Nėra jokios garantijos, kad taip būtų kiekvieną kartą, kai Liuksemburgo teismas priima prejudicinį sprendimą, nes pagal prejudicinę sprendimų procedūrą ESTT galios paprastai yra apribotos ir jis tegali atsakyti į tuos klausimus, kuriuos pateikia nacionalinis teismas. Pasak X. Groussot, T. Lock, L. Pech, dar viena galima problema yra ta, kad Liuksemburgo teismas gali išnagrinėti bylą remiantis vien tik Europos Sąjungos žmogaus teisių katalogu, t.y. ES pagrindinių teisių chartija. Tokiu atveju Strasbūro teismui tektų nustatyti, ar ES teisės, dėl kurių nusprendė Liuksemburgo teismas, atitinka EŽTK teises, kuriomis pareiškėjas remiasi savo skunde prieš ES kaip bendraatsakovę. Problema yra ta, jog nors ES pagrindinių teisių chartija aiškiai nurodo, jog joje įtvirtintos teisės atitinka EŽTK užtikrinamas teises, tačiau reikia panagrinėti oficialų Chartijos aiškinamąjį dokumentą, kad būtų galima rasti elementarų sąrašą ES Chartijos teisių, kurios laikomos atitinkančiomis EŽTK teises. Todėl negalima atmesti galimybės, kad Strasbūro teismui gali būti sunku nuspręsti, ar ESTT išties priėmė sprendimą dėl Europos Sąjungos teisės nuostatos atitikimo

¹²⁵ X. Groussot, T. Lock, L. Pech. EU Accession to the European Convention on Human Rights: a Legal Assessment of the Draft Accession Agreement...// ten pat.

¹²⁶ DRAFT Explanatory report to the Agreement on the Accession of the European Union to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Para 57.
http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/cddh-ue/CDDH-UE_documents/CDDH-UE_2011_16_final_en.pdf;
prisijungimo laikas: 2012-02-08.

EŽTK išdėstytoms teisėms. Be to, probleminės yra ir tos Chartijos nuostatos, kurios paremtos teisėmis, išdėstytomis EŽTK protokoluose, ir prie kurių Europos Sąjunga dar nebūtų prisijungusi.¹²⁷

Dar painesnis klausimas yra susijęs su mechanizmu, įgalinant išankstinį ESTT įsitraukimą bylose, kuriose Europos Sąjunga yra bendraatsakovė. Šis klausimas lieka neišspręstas, nes sutarties rengėjai nenorėjo kištis į ES procedūrinę autonomiją sprendžiant, koks būtų vaidmuo tektų ESTT.¹²⁸ Prisijungimo sutarties projektas tik įpareigoja Europos Sąjungą užtikrinti, kad „Liuksemburgo Teismas atliktų įvertinimus skubiai, ir dėl to bylos Strasbūro Teisme nebūtų atidėtos“¹²⁹, kas tikriausiai reikštų būsimus pakeitimus ESTT darbo tvarkos taisyklėse, norint suteikti prioritetą tokioms byloms. Išankstinis įsitraukimas vėlgi gali sukelti papildomas procedūrines problemas. X. Groussot, T. Lock, L. Pech pažymi, jog Prisijungimo sutarties projekte nėra nurodyta jokių tokio galimo mechanizmo sąlygų, todėl Europos Sąjungai tektų nuspręsti, ar, pavyzdžiui, leisti pateikti Europos Sąjungos Teisingumo Teismo prašymą Strasbūro teismui dėl prejudicinio sprendimo priėmimo, kai tik ES tampa viena iš konflikto šalių Strasbūro Teisme, ar Europos Komisijai patikėti užduotį prašyti ESTT išankstinio sprendimo panašioje situacijoje. Kad ir koks mechanizmas bus pasirinktas, jis negali suteikti naujų galių ES institucijoms, įskaitant Liuksemburgo teismui, kurios prieš tai nebuvo numatytos ES Sutartyse.¹³⁰ Priešingu atveju ES Sutartys turėtų būti peržiūrimos, kas būtų nepageidautina, nes tokia įvykių eiga neišvengiamai privestų prie ilgų ir neprognozuojamų šalių tarpusavio debatų.

Taigi, kokį pirminį žmogaus teisių apsaugos sistemos vaizdą galima susidaryti išanalizavus esminius sutarties projekto klausimus ir ar galima teigti, kad tokia sutartimi būtų sustiprintas žmogaus teisių apsaugos mechanizmas Europos Sąjungoje? Be abejo, esminis ir neginčytinas privalumas – išorinė Strasbūro teismo Europos Sąjungos teisės aktų kontrolė Europos žmogaus teisių konvencijoje įtvirtintų žmogaus teisių požiūriu bei asmens galimybė ginti savo teises tiesiogiai pateikiant ieškinį EŽTT dėl ES padarytų pagrindinių teisių pažeidimų. Tačiau minėti privalumai turi savų trūkumų, kurie praktiškai įgyvendinant sutartį (jei jis bus priimta ir ratifikuota pagal visas procedūras) gali pasirodyti esminiai.

¹²⁷ Ibid.

¹²⁸ X. Groussot, T. Lock, L. Pech. EU Accession to the European Convention on Human Rights: a Legal Assessment of the Draft Accession Agreement...// ten pat.

¹²⁹ DRAFT Explanatory report to the Agreement on the Accession of the European Union to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Para 61.

http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/cddh-ue/CDDH-UE_documents/CDDH-UE_2011_16_final_en.pdf; prisijungimo laikas: 2012-02-08.

¹³⁰ X. Groussot, T. Lock, L. Pech. EU Accession to the European Convention on Human Rights: a Legal Assessment of the Draft Accession Agreement...// ten pat.

Galima tik pritarti X. Groussot, T. Lock ir L. Pech nuomonei, kad Prisijungimo sutarties projekte pavyko išsaugoti ES teisės nepriklausomumą ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo, kaip vienintelio ES teisės aiškintojo, poziciją. Sutarties rengėjai įdėjo daug pastangų, kad užtikrintų Protokole Nr. 8 išdėstytų reikalavimų atitikimą Prisijungimo sutarties projekto nuostatomis.

Autorė mano, kad sukurtas bendraatsakovo mechanizmas visgi yra bereikalingai sudėtingas. Atrodo, kad sutartyje įtvirtintas siekis išlaikyti ES kaip tarptautinės organizacijos autonomiją ir ES teisinės sistemos specifiškumą pakiša koją galimiems paprastesniems sprendimams ir teisminės gynybos mechanizmomis. Tačiau mechanizmas turėtų būti vertinamas teigiamai kaip priemonė padedanti išspręsti Europos Sąjungos, kaip supranacionalinės organizacijos su specifine teisine sistema, padėtį. Dar vienas bendraatsakovo mechanizmo privalumas - jis padeda Strasbūro teismui išvengti sprendimo, kuris subjektas turi būti laikomas atsakingu už EŽTK nuostatų pažeidimą, nes tokiu atveju abu bendraatsakoviai bus laikomi atsakingais. X. Groussot, T. Lock, L. Pech teigia, kad esminė silpnoji šio mechanizmo vieta – tai sprendimas leisti bendraatsakoviui savo valia prisijungti prie teismo proceso ir jame dalyvauti.¹³¹ Autorės nuomone, būtent šis faktas, kad šis organizmas yra savanoriškas ir pasirenkamas laisva valia, kiek sumenkina nuo pat pradžių deklaruotą ES prisijungimo prie Europos žmogaus teisių konvencijos siekį sukurti efektyvią žmogaus teisių apsaugą Europoje. Pasak X. Groussot, T. Lock ir L. Pech nereikia pamiršti, kad pradinis loginis pagrindas, kuriuo remiasi bendraatsakovo mechanizmas, buvo atsižvelgti į specifinę ES sandarą, įgalinant EŽTT surasti pažeidimą be būtinybės nustatyti, kas už jį turi atsakyti.¹³² Jei potencialus bendraatsakovis nusprendžia neprisijungti prie teismo proceso ir jame nedalyvauti, už EŽTK pažeidimus liks atsakingas atsakovas, bet pažeidimo pašalinti negalės.

Reiktų pabrėžti dar vieną Prisijungimo sutarties projekto galimą niuansą - tai absoliutus poreikis numatyti Europos Sąjungos Teisingumo Teismo galimybę į teismo procesą įsitraukti anksčiau, jeigu susiklosto situacija, kai jam nebuvo suteikta galimybė peržiūrėti ES teisės nuostatos atitikimo su svarstomomis EŽTK teisėmis. X. Groussot, T. Lock, L. Pech nuomone, lyginant su nacionaliniais paskutinės instancijos teismais ESTT atsiduria privilegijuotoje padėtyje. Nacionaliniai teismai ne visada turi galimybę peržiūrėti skundžiamą teisinę nuostatą prieš nagrinėjant skundus Strasbūro teisme.¹³³ Autorė pažymi, kad tokia padėtis neatitinka sutarties rengėjų išreikšto siekio prie Europos žmogaus teisių konvencijos prisijungti lygiais pagrindais kaip ir kitos valstybės narės. Be to,

¹³¹ X. Groussot, T. Lock, L. Pech. EU Accession to the European Convention on Human Rights: a Legal Assessment of the Draft Accession Agreement...// ten pat.

¹³² Ibid.

¹³³ Ibid.

toks galimas ESTT įsitraukimas apsunkina ir taip jau sudėtingą bendraatsakovo mechanizmą, o tai gali nulemti reikšmingus teismo procesų uždelsimus Europos Žmogaus Teisių Teisme. Vertėtų priminti, kad bendra tendencija, rodanti, kad Strasbūro teismas daugiau kaip 90% pateiktų peticijų paskelbia nepriimtinais bei išbraukia iš bylų sąrašo pagal Konvencijos 34 bei 35 straipsnius, išlieka nepakitusi. 2011 m. Strasbūro teisme iš viso buvo išnagrinėtos 52 188 peticijos (2010 m. – 41 182), iš jų 50 677 peticijos, t. y. šiek tiek daugiau kaip 97%, buvo paskelbtos nepriimtinais arba išbrauktos iš bylų sąrašo (2010 m. – 38 575, t. y. apie 94%)¹³⁴ Sutarties projekto preambulėje teigiama, kad ES prisijungimas prie EŽTK „sustiprins žmogaus teisių apsaugos Europoje darną“, bet negalima pamiršti, kad šiandieninė EŽTK sistema kenčia nuo pernelyg didelio ir vis dar augančio skundų skaičiaus. 2011 m. sausio 1 d. duomenimis buvo apie 139.650 nagrinėjimo laukiančių skundų, 2011 m. pabaigoje šis skaičius šoktelėjo iki 151.600.¹³⁵

Bet koku atveju, kaip jau minėta, Prisijungimo sutarties projektas yra perduotas Ministrų Komitetui svarstyti ir toliau derinti. Tam kad projektas įsigaliotų, teks įveikti nemažai kliūčių. Pirma, 47 valstybės EŽTK narės ir ES turės ją pasirašyti. Kalbant apie sutarties ratifikavimą, vertėtų atskirti nacionalinį ratifikavimą EŽTK valstybėse narėse bei ES ratifikavimą. Europos Sąjungos Taryba turės vienbalsiai pritarti sprendimo sudaryti sutartį priėmimui, prieš tai gavusi Europos Parlamento sutikimą. Po to, ES Tarybos sprendimui sudaryti prisijungimo sutartį turės pritarti kiekviena ES valstybė narė pagal savo konstitucinius reikalavimus. Ir galiausiai, sutartį turės patvirtinti visos 47 EŽTK šalys, vėlgi – kiekviena pagal savo valstybės konstitucinius reikalavimus. Taigi, teks įveikti daugybę procedūrinių kliūčių, kad Prisijungimo sutartis įsigaliotų.

3.4. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos statuso pokyčiai

Europos Sąjungos teisinėje sistemoje

Kadangi dėl Europos Sąjungos prisijungimo prie EŽTK abejonių nekyla, aktualu aptarti tarptautinių sutarčių vietą ES teisinėje sistemoje.

¹³⁴ Duomenys surinkti iš Europos Žmogaus Teisių Teismo interneto svetainės pateiktos statistikos. <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Reports+and+Statistics/Statistics/Statistical+data>; prisijungimo laikas: 2012-02-09.

¹³⁵ Ten pat.

Pagal SESV 216 straipsnio 2 dalį¹³⁶, Europos Sąjungos sudaryti susitarimai yra privalomi Sąjungos institucijoms ir valstybėms narėms. Ši norma atspindi tarptautinės teisės principą – *pacta sunt servanda*, įtvirtintą 1969 m. Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės 26 straipsnyje.¹³⁷ *Pacta sunt servanda* principo taikymas, pagal SESV 216 straipsnio 2 dalį, išplečiamas valstybių narių atžvilgiu, t. y. ES sudarytos sutartys sukuria įsipareigojimus ir jos valstybėms narėms. Šis įsipareigojimas valstybių narių atžvilgiu keblumų nesukelia, nes visos ES valstybės narės yra ir EŽTK šalimis, todėl šios sutarties nuostatos šalims ir be ES įsipareigojimo yra privalomos. Tarptautinių sutarčių vieta ES teisinėje sistemoje taip pat atskleista ESTT jurisprudencijoje. Pagal dabartinę nusistovėjusią ESTT praktiką, ES sudarytos tarptautinės sutartys yra integrali Sąjungos teisės dalis. Sąjungos sudaryti susitarimai turi viršenybę Sąjungos antrinės teisės aktų atžvilgiu.¹³⁸ Vadinasi ES prisijungus prie EŽTK, Europos žmogaus teisių konvencija taptų sudėtine ES teisės dalimi, kuri turėtų viršenybę ES antrinės teisės aktų atžvilgiu. Europos žmogaus teisių konvencijos nuostatos ir EŽTT sprendimai taptų privalomi ES institucijoms ir turėtų būti vykdomi. Autorės nuomone, šio tarptautinio žmogaus teisių apsaugos dokumento ypatingą vietą ir išskirtinumą iš kitų sutarčių parodo tai, kad pati ES pagrindinių teisių chartija, kuri dabar yra ES pirminės teisės dalis, suteikia šios sutarties nuostatomis pirmenybę pačios ES pagrindinių teisių chartijos atžvilgiu, t.y. ES teisė gerbia Chartijoje nustatytas teises taip, kaip jos ginamos Europos žmogaus teisių konvencijoje.

Kitas aktualus klausimas, susijęs su ES sudarytomis tarptautinėmis sutartimis, yra Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisdikcija aiškinti ES sudarytų tarptautinių sutarčių nuostatas ir su tuo susijęs jau darbe aptartas ES autonomijos principas. Ypač tai aktualu kalbant apie vadinamąsias mišrias sutartis (angl. *Mixed agreements*), kurių narėmis yra ES, ES valstybės narės bei valstybės, kurios nėra ES narės, ir ar Europos Sąjungos teisė leidžia valstybių narių tarpusavio ginčą, paremtą mišrios tarptautinės sutarties nuostatomis, spręsti tarptautiniame teisme, įsteigtame pagal tokį susitarimą. Kaip jau žinoma, Europos žmogaus teisių konvencija numato savarankišką ginčų sprendimo mechanizmą su EŽTT priešakyje.

Šiuo klausimu aktualus jau minėtas SESV 344 straipsnis, kurį reiktų aptarti plačiau. Būtent iš šio straipsnio yra išvedama ESTT išimtinė jurisdikcija spręsti valstybių narių tarpusavio ginčus dėl Sąjungos teisės aiškinimo ir taikymo. SESV 344 straipsnis nustato, kad „*Valstybės narės*

¹³⁶ Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos. 2010 m. kovo 30d. Oficialusis leidinys C 83.

¹³⁷ <http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/index.htm>, prisijungimo laikas: 2012-03-10.

¹³⁸ Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės. Valstybės žinios. 2002, Nr. 13-480.

¹³⁸ Case 181/73, Haegeman v. Belgian State [1974] ECR 449.

įsipareigoja ginčų dėl Sutarčių aiškinimo ar taikymo nespręsti kitais būdais, nei nustatyta Sutartyse.“¹³⁹

SESV 344 straipsnio tikslas ir prasmė yra užtikrinti vienodą ES teisės aiškinimą ir garantuoti ES teisės viršenybę. Tinkamiausias kelias to pasiekti – suteikti išimtinis įgaliojimus aiškinti ES teisės normas ESTT.¹⁴⁰ Be to, valstybių narių pareiga naudotis Sąjungos teismų sistema ir taip nepažeisti išimtinės ESTT jurisdikcijos taip pat yra suprantama kaip lojalumo Sąjungai išraiška, išplaukianti iš Europos Sąjungos sutarties 4 straipsnio 3 dalies.¹⁴¹

Pasak I. Daukšienės, kyla klausimas, ar tokia nuostata yra suderinama su tarptautinės teisės garantuojama valstybių teise laisvai pasirinkti ginčų sprendimo priemones, numatytas tarptautinėje sutartyje, bei ar nėra pernelyg apribota tarptautinių teismų jurisdikcija. Pažymėtina, kad, tarptautinės teisės požiūriu, valstybių narių tarpusavio ginčų sprendimas tarptautiniame teisme, įsteigtame tarptautine sutartimi, yra teisėtas, tačiau pagal ES teisę tai gali būti traktuotinas kaip išimtinės ESTT kompetencijos pagal SESV 344 straipsnį pažeidimas. Taigi, ši problema aiškiai iliustruoja tarptautinės ir ES teisinių sistemų neišvengiamą sąveiką bei galimą susikirtimą.¹⁴²

Tačiau reiktų pabrėžti, kad pagal SESV 344 straipsnį, ESTT suteikta jurisdikcija tik dėl ES teisės aiškinimo. Kaip jau minėta anksčiau, prisijungimo sutarties projektas nesuteikia Europos Žmogaus Teisių Teismui jurisdikcijos aiškinti ir interpretuoti ES Sutarčių nuostatas, Europos Sąjungos Teisingumo Teismas lieka vienintelis aukščiausias teismas, sprendžiantis klausimus, susijusius su ES teise ir jos aktų aiškinimu. Be to, prisijungimo sutarties projektas nesuteikia galios Strasbūro teismui skelbti ES teisės nuostatas negaliojančiomis, ši galia paliekama tik ESTT. Šiuo atžvilgiu po ES prisijungimo prie EŽTK Liuksemburgo teismas išlaiko savo kaip ES teisės vienodo aiškinimo ir taikymo garanto poziciją.

¹³⁹ Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos. 2010 m. kovo 30d. Oficialusis leidinys C 83.

¹⁴⁰ <http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/index.htm>, prisijungimo laikas: 2012-03-10.

¹⁴¹ Pagal: I. Daukšienė. Europos Sąjungos valstybių narių tarpusavio ginčai ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisdikcija // Jurisprudencija. 2011, Nr. 18(4). P.1351.

¹⁴² Case C-459/03, Commission v. Ireland [2006] ECR I-4635.

¹⁴² I. Daukšienė. Europos Sąjungos valstybių narių tarpusavio ginčai ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisdikcija // Jurisprudencija. 2011, Nr. 18(4). P.1350.

IŠVADOS

1. Iki Lisabonos sutarties ne pati EŽTK, o joje įtvirtintos teisės buvo priskiriamos prie ES teisės bendrųjų principų, o kartu ir Europos Sąjungos teisės šaltinių. Po Lisabonos sutarties EŽTK nustatyti minimalūs žmogaus teisių apsaugos standartai tampa privalomi Europos Sąjungai – EŽTK tampa žmogaus teisių apsaugos standarto atskaitos tašku, neleidžiančiu ES užtikrinti žemesnės žmogaus teisių apsaugos negu užtikrina EŽTK.
2. Strasbūro teismo *Bosphorus* byloje išvystyta ekvivalentinės apsaugos doktrina gali būti traktuojama kaip atsakas į ESTT ir EŽTT praktikos nesuderinamumo problemą ir laikoma dviejų teisinių sistemų jurisprudencinio bendradarbiavimo pagrindu. Nors ši doktrina reikšmingai padėjo sustiprinti pagrindinių teisių apsaugą, tačiau iki galo neužtikrino EŽTK kontrolės mechanizmo užbaigtumo ES teisinėje sistemoje. Pernelyg bendras ir abstraktus doktrinos pobūdis suponuoja pagrindinę šios doktrinos problemą – skaidrumo ir teisinio tikrumo trūkumą. Norint ir toliau vystyti tokią EŽTT praktiką ES pagrindinių teisių apsaugos atžvilgiu, doktrinai turėtų būti suteikiamas aiškus loginis pagrindas. Priešingu atveju ES prisijungus prie EŽTK doktrinos turėtų būti atsisakyta, nes tai prasilenkia su vienu pagrindinių ES deklaruojamų tikslų – išvystyti aiškiai suprantamą ir nuoseklią pagrindinių teisių apsaugos sistemą Europoje.
3. Darbe atlikta ES teisės aktų bei ESTT jurisprudencijos analizė patvirtino darbo hipotezės pirmąją dalį: nors Europos žmogaus teisių konvencija žymiai prisidėjo prie Europos Sąjungos žmogaus teisių apsaugos stiprinimo, visgi dabartinė EŽTK padėtis Europos Sąjungoje iki galo neužtikrina efektyvios ir nuoseklios žmogaus teisių apsaugos.
4. Darbe apibendrinti pagrindiniai ES žmogaus teisių sistemos trūkumai, tokie kaip žmogaus teisių standartų skirtumai, nesuderinta dviejų teismų – Liuksemburgo ir Strasbūro - precedentinė teisė, negalėjimas ES institucijų veiksmų ir teisės aktų tiesiogiai skųsti EŽTT bei ES negalėjimas dalyvauti EŽTT procesuose prieš valstybes nares, netgi jei tai liečia ES teisės aktus, neigiamai atsiliepia Europos žmogaus teisių apsaugos doktrinai.
5. Prisijungimo sutarties projekto analizė patvirtino darbo hipotezės antrąją dalį: iš vienos pusės prisijungimas nepridės jokių naujų teisių į žmogaus teisių katalogą, ar padidins jau esančių teisių apimtį, tačiau žinant, kad pagrindinių teisių apsaugos efektyvumui didesnę įtaką turi teisminės gynybos galimybės nei formalus teisių įvardijimas teisės aktuose, galima teigti, kad šiuo atžvilgiu išorinė Strasbūro teismo Europos Sąjungos teisės aktų kontrolė EŽTK įtvirtintų žmogaus teisių atžvilgiu bei asmens galimybė ginti savo teises tiesiogiai pateikiant ieškinį EŽTT

dėl ES padarytų pagrindinių teisių pažeidimų sustiprintų žmogaus teisių apsaugos mechanizmą Europoje.

6. ES prisijungus prie EŽTK, Europos žmogaus teisių konvencija taps sudėtine ES teisės dalimi, vadinasi Europos žmogaus teisių konvencijos nuostatos bei EŽTT sprendimai taps privalomi ES institucijoms ir turės būti vykdomi.
7. ES prisijungimas prie EŽTK neturės įtakos ES teisės nepriklausomumui ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo, kaip vienintelio ES teisės aiškintojo, pozicijai ir nekels klausimų dėl galimos Strasbūro ir Liuksemburgo teismų kolizijos. Šie teismai bus susieti ne hierarchiniu, bet specializacijos santykiu. Prisijungimo sutarties projektas nesuteikia Europos Žmogaus Teisių Teismui jurisdikcijos aiškinti ir interpretuoti ES Sutarčių nuostatas. ESTT liks vienintelis aukščiausias teismas, sprendžiantis klausimus, susijusius su ES teise ir jos aktų galiojimu, o Europos Žmogaus Teisių Teismas bus laikomas instancija, atliekančia išorinę Europos Sąjungos priimtų įsipareigojimų, kylančių iš jos prisijungimo prie EŽTK, laikymosi priežiūrą.

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe analizuojama Europos žmogaus teisių konvencijos vieta Europos Sąjungos teisinėje sistemoje bei EŽTK įtaka ES žmogaus teisių apsaugos mechanizmui. Šis klausimas ypač aktualus šiuo metu, kada Europos Sąjungos teisinėje sistemoje vyksta svarbūs pokyčiai – po daugiau nei 30 metų diskusijų pagaliau sukurti teisiniai prisijungimo prie EŽTK pagrindai ir tik laiko klausimas, kada ši organizacija taps pilnateise Konvencijos šalimi.

Darbe keliama hipotezė, kad dabartinė EŽTK padėtis ES teisinėje sistemoje neužtikrina efektyvios ir nuoseklios žmogaus teisių apsaugos Europoje, todėl ES prisijungimas prie Europos žmogaus teisių konvencijos sustiprintų žmogaus teisių apsaugą ir jų gynimo mechanizmą Europoje.

Darbą sudaro trys dalys. Pirmojoje dalyje analizuojama EŽTK vieta Europos Sąjungoje iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo. Prieinama prie išvados, kad nors ES šiuo metu nėra EŽTK šalis ir jos teisinis mechanizmas nėra oficialiai taikomas ES teisės aktams, tai netrukdo Liuksemburgo teismui remtis EŽTK ir Strasbūro teismo praktika savo sprendimuose, o Europos Sąjungai pripažinti EŽTK svarbą savo Sutartyse. Taip pat apžvelgiamas Liuksemburgo ir Strasbūro teismų neišvengtas skirtingas teisių aiškinimas ir to pasėkoje EŽTT išvystyta ekvivalentinės apsaugos doktrina kaip galimas abiejų sistemų teismų jurisprudencinio bendradarbiavimo pagrindas.

Antrojoje dalyje aptariama EŽTK vieta ES po Lisabonos sutarties. Analizuojamas EŽTK ir ES pagrindinių teisių chartijos santykis. Teigiama, kad po Lisabonos sutarties Europos žmogaus teisių konvencija tampa žmogaus teisių apsaugos standarto atskaitos tašku, neleidžiančiu ES užtikrinti žemesnės žmogaus teisių apsaugos negu užtikrina EŽTK.

Trečioji dalis skirta ES prisijungimo prie EŽTK poreikiui ir niuansams išanalizuoti bei apžvelgti būsimą žmogaus teisių gynimo mechanizmą Europoje. Daroma išvada, kad nors Europos žmogaus teisių konvencija žymiai prisidėjo prie Europos Sąjungos žmogaus teisių apsaugos stiprinimo, visgi dabartinė EŽTK padėtis Europos Sąjungoje iki galo neužtikrina efektyvios ir nuoseklios žmogaus teisių apsaugos, todėl ES prisijungimas prie Europos žmogaus teisių konvencijos sustiprintų žmogaus teisių apsaugą ir jų gynimo mechanizmą Europoje.

Koriaginaitė S. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija Europos Sąjungos teisinėje sistemoje / Tarptautinės žmogaus teisių apsaugos magistro baigiamasis darbas. Vadovė: doc. dr. I. Daukšienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2012. – 62 p.

SUMMARY

Koriaginaitė S. The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms within the legal system of European Union / Master's work in International protection of Human Rights. Supervisor: doc. dr. I. Daukšienė. – Vilnius: Faculty of Law, Mykolas Romeris University, 2012. – 62 p.

The Master's thesis analyses the position of the European Convention on Human Rights in the legal system of the European Union and the influence of the ECHR on the mechanism of human rights protection in the EU. This issue is especially relevant now as the legal system of the European Union is undergoing essential changes – after more than 30 years of discussion, legal fundamentals of accession to the ECHR were finally created and this organisation becoming a full party of the Convention is only a matter of time.

The thesis raises a hypothesis that the current position of ECHR in the EU legal system does not ensure efficient and consistent protection of human rights in Europe and therefore, EU accession to the European Convention on Human Rights would strengthen the protection of human rights and the mechanism of defending them in Europe.

The thesis consists of three parts. The first part analyses the position of ECHR in the European Union prior to the Treaty of Lisbon coming into effect. The conclusion is made that although the EU is currently not a party to ECHR and its legal mechanism is not officially applied to the EU legislation, it does not prevent the Luxembourg Court from referring to the ECHR and the practice of the Strasbourg Court in its judgments and the European Union from acknowledging the importance of ECHR in its Treaties. Different interpretation of rights, which could not be avoided by the Courts of Luxembourg and Strasbourg and resulted in ECtHR developing the doctrine of equivalent protection as a basis for jurisprudential cooperation of the courts of both systems is also overviewed.

The second part deals with the position of ECHR after the Treaty of Lisbon. The relation of ECHR and the EU Charter of Fundamental Rights is analysed. It is stated that after the Treaty of Lisbon, the European Convention on Human Rights became the reference point of the standard of human rights protection, which does not permit a lower degree of human rights protection in the EU than ensured by the ECHR.

The third part analyses the necessity and the nuances of EU accession to the ECHR and overviews the future mechanism of defending human rights in Europe. A conclusion is drawn that

although the European Convention on Human Rights has contributed significantly to strengthening the protection of human rights in the European Union, current position of ECHR does not fully ensure efficient and consistent protection of human rights in Europe and therefore, EU accession to the European Convention on Human Rights would strengthen the protection of human rights and the mechanism of defending them in Europe.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Tarptautinės teisės aktai ir jų projektai:

1. Draft legal instruments on the accession of the European Union to the European Convention on Human Rights.
http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/cddh-ue/CDDH-UE_documents/CDDH-UE_2011_16_final_en.pdf; prisijungimo laikas: 2012-02-08.
2. DRAFT Explanatory report to the Agreement on the Accession of the European Union to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.
http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/cddh-ue/CDDH-UE_documents/CDDH-UE_2011_16_final_en.pdf; prisijungimo laikas: 2012-02-08.
3. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija // Valstybės žinios, Vilnius, 2002.
4. Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos. 2010 m. kovo 30d. Oficialusis leidinys C 83.
<http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/index.htm>, prisijungimo laikas: 2012-02-07.
5. Konsoliduota Europos Sąjungos sutartis // Valstybės žinios, 2004, Nr. 2-2.
6. Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį pasirašyta Lisabonoje, 2007 m. gruodžio 13 d.
<http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/index.htm> ; prisijungimo laikas: 2011-11-25.
7. Protokolas (Nr. 8) dėl Europos Sąjungos sutarties 6 straipsnio 2 dalies dėl Sąjungos prisijungimo prie Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos. Oficialusis leidinys 115 , 09/05/2008 p. 0273 – 0273.
<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12008M/PRO/08:LT:HTL;> prisijungimo laikas: 2012-02-07.
8. Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo. 2010 m. kovo 30d. Oficialusis leidinys C 83.
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0047:0200:LT:PDF;> prisijungimo laikas: 2012-02-07.
9. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 13-480.
10. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolais Nr. 11 ir Nr. 14 // Valstybės žinios. 2011, Nr. 156-7390.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika:

11. Bykov v. Russia, Appl. no. 4378/02, Judgment of 10 March 2009.
12. Boivin v. France and Belgium and 32 other member States of the Council of Europe (dec.), Appl. no. 73250/01, Judgment of 9 September 2008.
13. Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Tocaret Anonim Sirketi v. Ireland , Appl. no. 45036/98, Judgment of 30 June 2005.
14. Funke v. France , Appl. no. 10828/84, Judgment of 15 February 1993.
15. Kokkelvisserij v. Netherlands, Appl. no. 13645/05, Judgment of 20 January 2009.
16. Matthews v. UK, Appl. no. 24822/94, Judgment of 18 February 1999.
17. Niemietz v. Germany, Appl. no. 13710/88, Judgment of 16 December 1992.
18. S. and Marper v. United Kingdom, Appl. no. 30562/04 and 30566/04, Judgment of 4 December 2008.
19. Turan v. Hungary, Appl. no. 33068/05, Judgment of 2 July 2010
20. Vincent v. France, Appl. no. 6253/03, Judgment of 24 Octobre 2006.
21. Vermeulen v. Belgium , Appl. no. 19075/91, Judgment of 20 February 1996.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika:

22. Case 155/79, AM & S Europe Ltd. v. Commission [1982] ECR 1575.
23. Case C-49/88, Al-Jubal Fertilizer Co. and Saudi Arabian Fertilizer Co. v. Council [1991] ECR 3230-1.
24. Case C-459/03, Commission v. Ireland [2006] ECR I-4635.
25. Case C-17/98, Emesa Sugar v. Aruba [2000] ECR I-665.
26. Case C-260/89, Elliniki Radiophonia Teleorassi AE v. Dimotiki Eaira Ploiroforissis and S. Kouvelas [1991] ECR I-2925.
27. Case 181/73, Haegeman v. Belgian State [1974] ECR 449.
28. Case 46/87 and 227/88 Hoechst v. Commission [1989] ECR 2859.
29. Case T-347/94, Mayr-Melnhof Kartongesellschaft v. Commission [1998] ECR I-3187.
30. Case 137/84, Ministere Public v. Mutsch [1985] ECR 2690.
31. Case 4/73, Nold v. Commission [1974] ECR 491.
32. Case 374/87 Orkem v. Commission [1989] ECR 3283.
33. Case 36/75, Rutili v. Minister for the Interior [1975] ECR 1219.

34. Case C-159/90, SPUC v. Grogan [1991].
35. Case 29/69 Stauder v. City of Ulm, [1969] ECR 419.
36. Case 118/75, Watson and Belmann [1976] ECR 1185, 1207.

Specialioji literatūra:

37. Anciuvienė M. Žmogaus teisių apsaugos pagrindai Europos Sąjungos teisėje // Europos Sąjungos teisė ir Lietuva. – Vilnius: Justitia. 2002.
38. Anciuvienė M. Bendrieji teisės principai ir žmogaus teisių apsauga Europos Sąjungoje // Europos Sąjungos teisė ir Lietuva. – Vilnius: Justitia. 2002.
39. Coppel J., O'Neill A. The European Court of Justice: Taking Rights Seriously? (1992) 29 CMLRev. 669.
40. Daukšienė I. Europos Sąjungos valstybių narių tarpusavio ginčai ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisdikcija // Jurisprudencija. 2011, Nr. 18(4).
41. Francis G. Jacobs. The impact of European Union accession to the European Convention on Human Rights.
http://www.judicialstudies.unr.edu/JS_Summer09/JSP_Week_1/Jacobs%20ECHR%20and%20EU%20Charter.pdf; prisijungimo laikas: 2012-01-05.
42. Groussot X., Lock T., Pech L. EU Accession to the European Convention on Human Rights: a Legal Assessment of the Draft Accession Agreement of 14th October 2011.
http://www.robert-schuman.eu/doc/questions_europe/qe-218-en.pdf;
prisijungimo laikas: 2012-01-11.
43. Jočienė D. Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos įtaka nacionalinei teisei bei jurisprudencijai, tobulinant žmogaus teisių apsaugą. Konvencijos ir Europos Sąjungos teisės santykis // Jurisprudencija. 2007, Nr. 7(97).
44. Jočienė D. Pagrindinių teisių apsauga pagal Europos žmogaus teisių konvenciją ir Europos Sąjungos teisę // Jurisprudencija. 2010, Nr. 3(121).
45. Jočienė D., Čilinskas K. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. Vilnius: Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005.
46. Katuoka S. Europos Sąjungos Konstitucija ir Pagrindinių teisių chartija // Europos Sąjungos teisė ir Lietuva. – Vilnius: Justitia. 2002.
47. Katuoka S. Europos Sąjunga ir žmogaus teisės // Jurisprudencija. 2003, Nr. 44 (36).

48. Sceuner U. Fundamentals Rights in European Community Law and in National Constitutional Law. 1975, 12 CML Rev. 171.
49. Spielmann D. Human Rights Case Law in the Strasbourg and Luxembourg Courts: Conflicts, Inconsistencies, and Complementarities // The EU and Human Rights. Oxford University Press, 1999.
50. Šaltinytė L. European Union Accession to the European Convention on Human Rights: stronger protection of fundamental rights in Europe? // Jurisprudencija. 2010, Nr. 2(120).
51. Vadapalas V. Tarptautinė teisė. - Vilnius: Eugrimas, 2006.
52. Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija. – Vilnius: Eugrimas, 2003.
53. Weiler J.H.H. ‘Taking Rights Seriously‘ Seriously: The European Court and its Fundamental Rights Jurisprudence. 1995, 32 CML Rev. 51,579.

Kiti dokumentai ir šaltiniai:

54. Accession of the European Union to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.
http://curia.europa.eu/jcms/jcms/P_64268/; prisijungimo laikas: 2012-02-07.
55. Callewaert, J. The Privilege against Self-Incrimination in European Law. An Illustration of the Impact of the Plurality of Courts and Legal Sources on the Protection of Fundamental Rights in Europe. // Konferencijos „Litigating Fundamental Rights in the European Union“ medžiaga.
56. European Court of Human Rights. Statistical Information.
<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Reports+and+Statistics/Statistics/Statistical+data>
prisijungimo laikas: 2012-02-09.
57. 2010 m. gegužės 19 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl Europos Sąjungos prisijungimo prie Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos institucinių aspektų (2009/2241(INI)).
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2010-0184+0+DOC+XML+V0//LT>; prisijungimo laikas: 2012-01-06.
58. Joint communication from the Presidents of the European Court of Human Rights and the Court of Justice of the European Union, further to the meeting between the two courts in January 2011. http://curia.europa.eu/jcms/jcms/P_64268/; prisijungimo laikas: 2012-02-07.

59. Komisijos komunikatas „Veiksmingo Pagrindinių teisių chartijos įgyvendinimo Europos Sąjungoje strategija“.
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52010DC0573:lt:HTML>;
prisijungimo laikas: 2012-01-02
60. O'Neill A. Plurality in Practice: The Challenge for the National Legal Practitioner. // Konferencijos „Litigating Fundamental Rights in the European Union“ medžiaga.
61. Opinion no. 1/91 [1991] ECR I-6079
62. Opinion 2/94 on the Accession by the Community to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 28 March 1996 [1996] ECR 1759.
63. NGOS's Perspective on the EU Accession to the ECHR: The Proposed Co-respondent procedure and consultation with civil society, 3 December 2010.
<https://www.amnesty.org/en/library/asset/IOR61/019/2010/en/9a9bd5e9-06bf-4aff-8705-203b1e993984/ior610192010en.pdf>; prisijungimo laikas: 2012-02-07.
64. Report of the Committee on Legal Affairs and Human Rights. The accession of the European Union European Community to the European Convention on Human Rights.
http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc08/EDOC11533.htm#P338_69685; prisijungimo laikas: 2011-12-20.
65. Study of Technical and Legal Issues of a possible EC/ EU accession to the ECHR, DG-II(2002)006, 28 June 2002.
http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/cddh-ue/CDDH-UE_documents/Study_accession_UE_2002_en.pdf; prisijungimo laikas: 2012-02-07.
66. Viviane Reding. Vice-President of the European Commission responsible for Justice, Fundamental Rights and Citizenship. The EU's accession to the European Convention on Human Rights: Towards a stronger and more coherent protection of human rights in Europe.
http://ec.europa.eu/commission_20102014/reding/pdf/speeches/speech_20100318_1_en.pdf;
prisijungimo laikas: 2012-01-02.